

**JOHANN WOLFGANG VON GOETHE'NİN “IPHIGENIE
TAURIS’TE” ADLI ESERİNDE MİTOLOJİK İZLEKLER**

Hüseyin KEMER

**Yüksek Lisans Tezi
Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ
2023
Her Hakkı Saklıdır**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Hüseyin KEMER

**JOHANN WOLFGANG VON GOETHE'NİN “IPHIGENIE
TAURIS’TE” ADLI ESERİNDE MİTOLOJİK İZLEKLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETCİSİ
Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ

ERZURUM-2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " **Johann Wolfgang Von Goethe'nin Iphigenie Tauris'te Adlı Eserinde Mitolojik İzlekler**" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

x Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

21.09.2023

Hüseyin KEMER

Aslı Islak İmzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof.Dr. Cemile AKYILDIZ danışmanlığında, **Hüseyin KEMER** tarafından hazırlanan bu çalışma **13 /09/2023** tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. **Alman Dili ve Edebiyatı** Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr. Cemile AKYILDIZ **İmza:** Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi :Prof.Dr.Ahmet SARI **İmza:** Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Meryem NAKİBOĞLU **İmza** Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT VE MİTOLOJİ KONULARININ ANALİZİ

1.1. EDEBİYAT NEDİR?	7
1.2. MİT NEDİR?	9
1.3. EFSANE NEDİR?	10
1.4. MİTOLOJİ NEDİR?	12

İKİNCİ BÖLÜM

ESERDEKİ SÖYLENCELER

2.1. ELEKTRA KOMPLEKSİ	15
2.2. TANTALİD LANETİ	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRAGEDYANIN ANALİZİ VE MİTOLOJİK İZLEKLER

3.1. JOHANN WOLFGANG VON GOETHE’NİN YAŞAMI, ESERLERİ, EDEBİYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ	21
3.1.1. Johann Wolfgang von Goethe’nin Yaşamı	21
3.1.1.1. Johann Wolfgang von Goethe’nin İtalya Seyahati (1786-1788)	25
3.1.2. Johann Wolfgang von Goethe’nin Eserleri	26
3.1.3. Johann Wolfgang von Goethe’nin Edebiyattaki Yeri ve Önemi.....	27
3.2. JOHANN WOLFGANG VON GOETHE’NİN “IPHIGENIE TAURIS’TE” ADLI TRAGEDYASININ ÖZETİ	29
3.2.1. Tragedyadaki Karakterler	40
3.2.1.1. Iphigenie (Tapınak Rahibesi)	40
3.2.1.2. Diana (Artemis)	41

3.2.1.3. Thoas (Tauris Kralı)	42
3.2.1.4. Arkas (Kralın Yardımcısı)	43
3.2.1.5. Orestes (Anne Katili)	44
3.2.1.6. Pylades (Orestes'in Yol Arkadaşı)	44
3.3. "IPHIGENIE TAURIS'TE" ADLI TRAGEDYADA MİTOLOJİK	
İZLEKLER VE ESERE YANSIMALARI	45
SONUÇ	52
KAYNAKLAR	54
ÖZGEÇMİŞ	60

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE'NİN “IPHIGENIE TAURIS'TE” ADLI
ESERİNDE MİTOLOJİK İZLEKLER

Hüseyin KEMER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ

2023, 60 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ (Danışman)

Prof. Dr. Ahmet SARI

Doç. Dr. Meryem NAKİBOĞLU

“Johann Wolfgang von Goethe'nin Iphigenie Tauris'te Adlı Eserinde Mitolojik İzlekler” isimli tez çalışmamızda eserde yer alan mitolojik izlekler ele alınmıştır. Tez çalışmasının ana konusu olan *Iphigenie Tauris'te* eserinde Goethe, antik mitolojik söylenceden beslenmiş ve böylece söylenceden hareketle önemli bir tiyatro eseri meydana getirmiştir. Eseri, 1776 yılında tasarlayan Goethe, hayatında bir dönüm noktası olan İtalya seyahatinde yeni fikirler ışığında beş perdeden oluşan tragedyaya çevirerek yeni bir boyut kazandırmıştır. Goethe bu eserinde bulunduğu dönemi de göz önünde bulundurarak Iphigenie'yi oldukça hümanist ve vicdanlı bir karakter gibi tasarlayarak kendine ait ideal insan modelini göstermeye çalışmıştır.

Tez çalışmasının giriş bölümünde tezin amacına, ilişkili olduğu temel kavramları mitolojik söylenceleri eserlerinde kullanan yazarlara ve eserlerine de kısaca değinilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan kaynaklardan, fikirlerine başvuru yapılan araştırmacı ve yazarlardan söz edilmiştir.

Iphigenie Tauris'te eserini anlamayı sağlayacak edebiyat, mit, mitoloji, efsane kavramları tanımlanmış, eserin içerisinde belirgin olan Truva Savaşı, Tantalid Laneti, Anne Katili Orestes, Elektra Kompleksi, Iphigenie, ve Hümanizm gibi konular ele alınmış ve eserdeki edebi ağırlıkları incelenmiştir.

Goethe'nin yaşamı, eserleri, İtalya seyahati, edebi yönü, hümanist yaklaşımı alımlama estetiği, Hermeneutik yöntem ve toplum eleştirisi gibi yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise *Iphigenie Tauris'te* eseri Goethe'nin ideal insan modeli ve hümanist yaklaşımı mitolojik izlekler doğrultusunda irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Johann Wolfgang von Goethe, Iphigenie, Tauris, Mitoloji, İdeal İnsan, Hümanizm, Elektra Kompleksi, Tantalid Laneti.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE MYTHOLOGIC THEMES IN “IPHIGENIE IN TAURIS” BY JOHANN WOLFGANG VON GOETHE****Hüseyin KEMER****Advisor: Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ****2023, 60 Pages****Jury: Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ (Advisor)****Prof. Dr. Ahmet SARI****Assoc. Prof. Dr. Meryem NAKİBOĞLU**

The thesis, titled "Mythological Themes in Johann Wolfgang Von Goethe's Work in Iphigenie Tauris", the mythological themes in the author's work are discussed. In "Iphigenie Tauris", which is the main subject of the thesis, the author has created an important theatrical work that is fed from the ancient mythological legend. Goethe, who designed the work in 1776, brought a new dimension by turning it into a tragedy consisting of five acts in the light of new ideas during his trip to Italy, which was a turning point in his life. In this work, Goethe tried to show his ideal human model by designing Iphigenie as a very humanist and conscientious character, taking into account the period he was in.

In the introductory part of the thesis, the subject of the study, its purpose, the basic concepts it is related to are mentioned, and similar literary works and mythological examinations are made. The sources used within the scope of the study, the researchers, and the authors whose ideas were consulted were mentioned.

In Iphigenie Tauris, the concepts of literature, myth, mythology, and legend were defined that would enable us to understand his work, and basic mythological themes such as the Trojan War, the Tantalide curse, the mother murderer Orestes, the Eletra Complex, and Humanism, which are evident in the work, were examined in detail and their weights in the work were discussed.

Goethe's life, works, travel to Italy, literary direction, humanist approach, aesthetics of reception, hermeneutic method, and social criticism were analyzed using methods. In the conclusion part, the work of Iphigenie in Tauris is examined in the direction of mythological themes on the basis of Goethe's ideal human model and humanism approach.

Keywords: Johann Wolfgang von Goethe, Iphigenie in Tauris, Mythological themes, Ideal man, Humanism, Electra Complex, Tantalide Curse.

ÖNSÖZ

Johann Wolfgang von Goethe yaşadığı dönemin ötesine geçmiş, toplumun farklı kesimlerinin yaşantı, duygu ve düşüncelerini çok iyi yansıtmış edebi bir dehadır. Tez çalışmamızda Johann Wolfgang von Goethe'nin *Iphigenie Tauris*'te isimli eserinde yer alan mitolojik izlekleri inceledik. Bu eserde Goethe Yunan şair Euripides'in aynı isimli yapıtını yeniden yorumlamıştır. Beş perdeden oluşan bu tragedya Goethe'nin ideal insan düşüncesi ve fikrini yansıtmaları bakımından değerli ve önemlidir. Temel ve alt seviyede pek çok edebi değerlendirmeyi içeren bu tez çalışması kapsamında, *Iphigenie Tauris*'te bulunan pek çok zıt kavram, ideal insan özellikleri, bu özelliklerin bencil insan karakterleriyle yaşadığı çatışmalar mitolojik kökenler ve olaylar bağlamında değerlendirilmiştir. Öncelikle erdemli, sosyal zekâsı yüksek, özgüvene sahip olan ideal insanın iç yaşantısı ve sorgulamaları mitolojik doğrultuda incelenmiştir. Bunun yanı sıra güç ve kötülüğün insanda oluşturduğu yanılgılar, arzu yoğunluğu, zorbalık gibi durumların değerlendirmesi ideal insanla karşılaştırmalı ve mitolojik kökenleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Akıl ve mantığın bencillik ve akıldışı düşünce ile bitmeyen savaşı mitolojik olaylara ve karakterlere atıflar yapılarak irdelenmiştir.

Bu tez çalışması, sözün gücüne, adalete, cesarete yapılan vurguyu, mantık ve duyguları karakterde bütünleştirmenin sadece bireye değil çevreye olan etkisini *Iphigenie Tauris* eserindeki mitolojik olaylar çerçevesinde örneklenirerek analiz etmeyi sağlamıştır. Ayrıca Johann Wolfgang von Goethe'nin yaşamına, edebî açıdan önemine, hayatında önemli bir yeri olan İtalya seyahatine de yer verilmiştir. Bunun yanı sıra *Iphigenie Tauris*'te ağırlığı ile dikkat çeken Tantalid Laneti, Elektra Kompleksi, Hümanizm, Truva Savaşı, Anne Katili Orestes gibi edebi ve mitolojik izleklere de değinilmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, edebiyat, mit, efsane ve mitoloji kavramları tanımlanarak ilişkisel yaklaşımla analiz edilmiştir. Edebiyatın belirli olayı, duygu ve düşünceyi yazıya dökme sürecindeki gücünden, mitin birbirini besleyen canlı yapısından, efsanenin sade, dil kaygısı olmayan, zamana meydan okuyan özelliklerinden ve mitolojinin eski çağlara uzanan köklerine değinilmiştir. Birinci bölüm *Iphigenie Tauris* eserinin anlaşılabilmesi için gerekli olan temel kavramları incelemeyi amaçlamıştır. İkinci bölümde Odipus Kompleksine, Elektra Kompleksine,

Tantalid Lanetine, Anne Katili Orestes ve Erinyler-Orestes ilişkisine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise tez çalışmasının temel kaynağı ve konusu olan *Iphigenie Tauris*'te eserinin yazarı olan Johann Wolfgang von Goethe'nin yaşamı, eserleri, İtalya seyahati, edebiyat dünyasındaki yeri ve önemi ele alınmıştır. Ayrıca eserdeki karakterlerin analizi yapılmış ve kısa özeti sunulmuştur. Ardından *Iphigenie Tauris*'te yer alan mitolojik izlekler, bu izleklerin hümanizm ve ideal insan kavramları üzerinden analizi yapılmıştır. Bu kapsamda mitolojik yönü olan eserler, efsaneler, edebî yorumlar ile bağlantılar kurulmuştur.

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı, değerli bilgi ve katkıları ile yöneten, kıymetli rehberliği ile beni yönlendiren, lisans sürecimden bu yana desteğini esirgemeyen ve öğrencisi olmaktan onur duyduğum çok değerli danışmanım Prof. Dr. Cemile AKYILDIZ'a saygılarımı sunar, teşekkür ederim. Tez çalışmam için zaman ayıran ve kıymetli görüşleri ile katkıda bulunan jüri üyesi hocalarım Prof. Dr. Ahmet SARI'ya ve Doç. Dr. Meryem NAKİBOĞLU' na ve Atatürk Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümündeki tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Yüksek lisans sürecimde her zaman beni ümitlendiren sevgili eşim Ayşegül KEMER'e, evlatlarım Ayşe ve Mehmet Akif KEMER'e, yanımda olduğunu hep hissettiren kıymetli SARIOĞLU Ailesi'ne, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen arkadaşım Muhammed Arif AVUKLU'ya sonsuz şükranlarımı sunarım.

Benim için çok kıymetli olan tez çalışmamı ve bu başarıyı görmesini çok arzuladığım, “Dualarımın Sultanı” rahmetli Annem Elif KEMER'e ithaf ediyorum.

GİRİŞ

Edebiyat, mit, efsane ve mitoloji gibi kavramları tanımlayarak güçlendirmeye çalıştığımız tezimiz, dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan ve eserleriyle edebi anlamda geçmişe ışık tutan Johann Wolfgang von Goethe ve *Iphigenie Tauris*’te isimli ölümsüz eserini mitolojik izlekler doğrultusunda inceleyerek anlamaya çalışmak açısından önem arz etmektedir.

Edebiyat, insanı, insanın toplumla ve doğayla ilişkisini inceleyen, konularını insanın çevresiyle olan çatışmalarından alan, duygu, düşünce, olay ve olguları etkin bir şekilde ifade etmeyi amaçlayan bir sanattır¹. Bu sanatla ilişkili alanlar arasında mitoloji önemli bir yere sahiptir. Mitoloji insanı, insan yaşamını, doğayı ve evreni kendisine konu edinen, hayal ürünü unsurlar içeren gerçekle ilintili anlatıların toplamıdır. Bu anlatılarda evren, evrenin doğuşu ve gizemlerinin yanı sıra insan, insanın doğası ve yaşam sürecine yer verilir. Ayrıca insan-evren ilişkisini ve toplumsal süreçlerin bütününe kapsayan mitoloji, genel olarak kabul gören evrensel bir yapı oluşturarak yaşamı şekillendirmeye katkı sağlar. Bu nedenle mitolojinin topluma ayna tuttuğu ve kültürlerarası iletişimi sağladığı söylenebilir. Öyle ki efsaneleri, hikâyeleri, tarihi olayları konu alan mitlerin temelinde yükselen mitoloji, uzun yıllar edebiyata ve edebi eserlere konu havuzu olmuştur². Mitler edebiyatın ilk örnekleri olarak kabul edilmeleri nedeniyle bağlı oldukları ulusun edebiyatının şekillenmesinde ve gelişmesinde büyük bir öneme sahiptir³. Edebiyat ve mitoloji insan doğasını anlama ve yaşama anlam katma noktasında birleşir. Bu nedenle, çok sayıda yazarın, şair ve sanatçının mitolojik kavramları eserlerine taşımalarının nedeni böyle açıklanabilir.

Goethe’nin *Faust* isimli eserinde kılık değiştirerek Faust’u yanıltıp yoldan çıkarmaya çalışan Mephistopheles’in, Yunan mitolojisinde kötülüğü temsil eden, yer altında yaşayan ve kılık değiştirebilen Hades’le benzer yönleri oldukça fazladır⁴. Goethe’nin eserinde ustalıkla aktardığı bu izlek, insanoğlunun yaradılışından itibaren devam eden, “kötülük” ile “iyiliğin” kadim savaşıdır. Bu savaşın kötülük tarafı *Faust*’ta

¹ Emin Özdemir, *Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler- Yönelimler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2013, 29; Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, 3. Basım, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2021.

² Medine Sivri & Işıl Köylü, “Karşılaştırmalı Edebiyat ve Mitoloji İlişkisi”, *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, 185-207.

³ Serhat Ulağlı, *Ötekinin Bilimine Giriş İmgebilim*, (1), Motto Yayınları, İstanbul 2018.

⁴ Ulrich Gaier, “Helena, Then Hell: Faust as Review and Anticipation of Modern Times”, *Goethe Yearbook*, 17(1), 2010, 3-20.

Mephisto ile verilirken iyilik tarafı insanın içinde var olan yetinme, şükretme, ilim ve bilimin ışığında ön yargısız bir öz ile anlatılmaktadır⁵. Farklı eserlerde ve dönemlerde adı İblis, Şeytan, Hades vb. olarak karşımıza çıkan aynı kavramdır. Aslında Faust'taki Mephisto karakteri, mitolojide kötülüklerin babası olarak bilinen Hades'in ve cennetten kovulma pahasına insana boyun eğmeyen Şeytan'ın aynadaki yansımasıdır. Görüldüğü gibi kadim dönemden günümüze kadar şeytanın insanı baştan çıkarma motifi edebiyatta sıklıkla kullanılmış ve gelecekte de farklı boyutlarda eserlerde işlenecektir. Böylelikle edebiyat ve mitoloji arasındaki bağın pek çok eserde yerini koruyacağı aşikârdır.

Mitolojik göndermelerin sanatsal yapıtlarda oldukça fazla kullanıldığı bilinmektedir. Sanatın pek çok alanında kullanılan mitolojik söylenceler şiirlerde, romanlarda yer bulmuş kısaca edebiyatta sevilen bir konu olmuştur. Yazarlar tarafından eserlerine bazen Goethe'nin inceleyeceğimiz tragedyasında olduğu gibi doğrudan alınmış bazen de eserlerin arasına serpiştirilmiş şekilde kullanılmıştır. Örneğin Max Frisch'in *Homo Faber* romanında mitolojik göndermeler satır aralarında kendini gösterir. Bilime ve mantığa inanan, akıl ve matematik dışında her şeyi reddeden Walter Faber karakterinin yolculuğu sırasında tıraş makinası bozulur ve hayatını kökten değiştiren tesadüfler silsilesi başlar⁶. Faber'in bozulan tıraş makinasından çıkan kısa naylon ip parçası, Yunan mitolojisindeki kader tanrıçaları Moiraların ömür ipliğini bükmesinin bir izi olarak eserde yerini bulur⁷. Yine yirminci yüzyıl yazarlarından olan ve Nobel Edebiyat ödülü alan Thomas Mann'ın *Venedik'te Ölüm* adlı romanında, Apollonistik düşünce yapısından Dionizyak düşünceye geçen Yazar, Aschenbach karakterinin yaşadığı süreci mitolojik göndermelerle süsler.

Mitoloji ve edebiyat birlikteliğini kanıtlayan temel eserlerden birisi de Homeros'un Yunan kent devletleri ile Anadolu halkı arasındaki Troya Savaşını anlatan *İlyada* isimli eseridir⁸. Daha önce de değindiğimiz gibi birçok yazarın edebi eserlerini kaleme alırken mitolojik söylencelerden faydalandığını ve eserlerindeki olay örgüsüne

⁵ F. Gelehrte, *Anzeigen 1772. Goethe-Handbuch: Band 4, Teilband 1: Personen, Sachen, Begriffe A-K*, 2016, 301; Klaus Seehafer, *Johann Wolfgang Goethe Mein Leben Ein Einzig Abenteuer: Biografie*, Aufbau Digital, 2013.

⁶ Max Frisch, *Homo Faber: Ein Bericht*, (88), Suhrkamp Verlag, Frankfurt, Germany 1977.

⁷ Doris Kiernan, *Existenziale Themen bei Max Frisch*, Vol. 73, De Gruyter, New York 2018; Davut Dağabakan & Cemile Akyıldız Ercan, "Salt Akıl İnsanı Homo Faber'in Trajedisine Mitolojik Bir Yolculuk", *Doğu Esintileri*, 1(14), 2021, 151-166.

⁸ Peter Högemann, "Das Ionische Griechentum Und Seine Altanatolische Umwelt Im Spiegel Homers", *Die Griechen und der Vordere Orient*, 2003, 1-24.

mitolojik söylencelerini serpiştirdiğini ya da Goethe gibi doğrudan olay örgüsünü mitolojik söylencenin tamamını alarak dönemin ruhunu katarak yazdığını görürüz. Bu tür söylenceler kullanan yazarlara çok sayıda örnek vermek mümkündür. Goethe ile aynı dönemde yaşamış ve Alman klasik döneme damgasını vuran Friedrich von Schiller’in *Kassandra* adlı şiiri, hatta *Kassandra* söylencesi ile ilgili sayısız şiirler ya da eserler ünlü Yunan tragedya yazarı Euripides’den William Shakespeare, Victor Hugo, Robinson Jeffers, Johann Schuh gibi isimlere bizleri götürür. Belki de *Kassandra* söylencesinin ele alındığı eserlerin başında Alman kadın yazar Christa Wolf’un *Kassandra*’sı gelir.

Mitolojik bir kadın kahraman olan *Kassandra*’yı adeta içselleştirerek yeniden ele alan Alman yazar Christa Wolf “*Henüz kimse hakkında yazmadan önce Kassandra kimdi?*” sorusuyla yola çıkmış, eril düşüncenin aksi yönde edebi ve mitolojik derin okumalar yaparak *Kassandra* eserini (1983) ortaya koymuştur. Bulunduğu karmaşık dönemden geleceğe net gözlüklerle bakan Wolf ve eseri *Kassandra*, ismini aldığı mitolojik karakterin geleceği tahmin ettiği gibi Doğu Almanya’nın yıkılışını öngören bir eser olmuştur. Eserin öngörülerini haklı çıkarırcasına yayınlandıktan kısa süre sonra Doğu Almanya tarih sahnesinden ayrılmıştır⁹. Çocuklarını öldüren bir anne olarak Euripides tarafından kaleme alınan *Medea* söylencesini, Christa Wolf yirminci yüzyıla aktarmış ve *Medea.Sesler* adlı romanında farklı bir boyuta taşımıştır. Argonatlar efsanesinden yola çıkarak sevdiği adam için doğudan–batıya göç eden Gürcistanlı bir prensesin Batı’da yaşadığı ve ötekileştirildiğini kaleme almıştır. Görüldüğü üzere, edebi eserlerde duygunun yoğun bir şekilde hissettirilip ve karşıya aktarılmak istendiği zaman pek çok yazar mitolojiden yardım almıştır. Öyle ki siyaset, devlet politikaları, toplumdaki ötekileştirme gibi katı, sözde modern fakat işleyiş olarak hala çağdışı devam eden pek çok durum, kavram veya olay edebiyatta mitolojinin yardımıyla anlatılır. Böylelikle mitolojinin insanı temel alan yapısıyla edebiyatın vazgeçilmez bir unsuru olduğu görülmektedir.

Edebiyat ve mitoloji ilişkisinin şaşırtıcı diğer bir diğer şaşırtıcı yönü ise aynı mitolojik kavramın farkı eserlerde yeniden ve yeniden aktarılabilmesidir. Bunun en

⁹ Yıldız Aydın & Semra Öğretmen Aslan, “Geleneksel Eril Aktarımdan Modern Kadın Yazımına: Christa Wolf’un *Kassandra* Alımlaması - Bir Karşı Okuma”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 2022, 589-609.

güzel örneklerinden biri farklı cinsiyet, farklı bir toplum dolayısıyla hayata muhtemelen farklı bir bakışa sahip olan diğer bir edebiyatçı Cengiz Aytmatov ve eseri *Kassandra Damgası*'dır. Cengiz Aytmatov'un yozlaşan ve özünden uzaklaşan topluma çağrıda bulunduğu eseri *Kassandra Damgası* romanında başkarakter Uzey Rahibi Filofey'dir. Aytmatov'un bu eserinde uzay rahibi olan Filofey'in özellikleri ve yaptığı Kassandra Embriyoları isimli keşfi ile mitolojik karakter olan Kassandra arasında bağ kurulmuştur. Mitolojide Troya Kralı Priamos ve Hekuba'nın kızları olarak yer alan Kassandra'ya Apollon tarafından aşkı karşılığında geleceği görme yeteneği verilmiştir. Fakat Kassandra geleceği görme yeteneğini aldıktan sonra Apollon'u reddettiği için lanetlenmiş ve geleceği görse de kimseyi gördüklerine inandıramayan lanetli bir kâhin haline gelmiştir. Aytmatov'un romanındaki Filofey karakteri de Kassandra gibi bir din figürü olarak görev yapmakta ve gelecek hakkında tahminlerde bulunmaktadır. Tıpkı Kassandra gibi kimseyi kendisine inandıramamış hatta bu yüzden intihar etmiştir¹⁰.

Cengiz Aytmatov'un bir diğer eseri olan *Toprak Ana* isimli hikâyesinde toprak ve insanoğlunun konuşması sırasında hem insan hem toprak için buğday ekmek, hasat yapmak kutsal görülür. Tarıma verilen değer ve bereketin vurgulandığı hikâyede doğurganlığın ve bereketin tanrıçası Kybele'nin karakteristik özelliklerine rastlanır¹¹.

Türk yazarlar arasında da mitolojik söylenceler sevilen bir konu olmuş ve yazarlara ilham vermiştir. Mitolojiyi harmanlayarak eserlerini zenginleştiren isimlerden biri olan Yahya Kemal, *Biblos Kadınları* isimli şiirinde Adonis'in ölmesiyle büyük bir mateme bürünen Biblos kadınlarının durumunu ele almıştır. *Kolları Bağlı Odysseus* isimli şiir türündeki eserinde Melih Cevdet Anday, günümüz insanının yaşadığı bunalımı, kendisine ve çevresine karşı hissettiği yabancılaşma sürecini ve tüm bunların sonucunda mutluluk arayışını açıklamayı hedeflemiştir. Bunu yaparken şair, Homeros'un *Odysseus* destanında yer alan Truva Savaşını, Odysseus'un bu savaştan

¹⁰ Samet Azap, "Ötelerden Ötelere Çağrı: Kassandra Damgası Romanında Yapı ve İzlek", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (50), 2013, 91-102; Cengiz Aytmatov, *Kassandra Damgası*, (Çev.: Ahmet Pirverdioğlu), Elips Kitap, Ankara 2013.

¹¹ Kalık İbraimov, "Cengiz Aytmatov'un Sanatkârane Yaratıcılığında Mitolojik Motifler", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 2005, 365-374.

sonra İthaka'ya geri dönüş yolunda karşılaştığı tanrısal lanetleri, sınavları ve yol boyunca karşılaştığı zorlukları mecazi bir dille okuyucuya aktarır¹².

Başka bir eser olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* isimli romanında müziğin icrası ile Orfeus mitinin ilişkisi okuyucunun beğenisine sunulur¹³. Hatta Tanpınar, bütün eserlerin başlangıcında Orfeus hikâyesinin olduğunu söyleyerek, mitolojiyi eserlerine yansıtma durumunun ötesine geçmiştir. Öyle ki, Tanpınar'a göre bir edebiyatçının müzik (musiki) dinlerken hayalinde beliren “ağaç, yükseliş ve kadın” silüetleri mitolojinin sadece edebiyatla değil, notalarla olan bağlantısını da göstermektedir¹⁴. Tanpınar'ın *Huzur*, *Şiir ve Rüya II* isimli eserlerinden yola çıkıldığında müziği ile doğaya yön veren ozan Orfeus'a ve sazının gücüne güvenerek ölümler diyarından geri almaya çalıştığı karısı Eurydice'ye ulaşılır.

Benzer şekilde Yaşar Kemal'in *Yılanı Öldürseler* eserindeki çocuğun anne katili olması Euripides'in *Elektra* tregedyasında birebir işlenen ve *Orestes* tragedyasında ise hissettirilen anne katili Orestes'in annesini öldürmesiyle benzerlik gösterir¹⁵. Aiskhylos tarafından yazılan *Zincire Vurulmuş Prometheus* isimli oyunda Zeus'a karşı çıkan, onu aldatıp ateşini çalarak insanlığa getiren Prometheus karakteri, yıllar sonra Tevfik Fikret'in *Promete* isimli şiirinde parlak bir gelecek için gençlere örnek gösterilen bir model olarak karşımıza çıkar. Prometheus Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* romanında Pelegrini karakteri tarafından kendine yakın hissettiği şeytani bir simge olarak kullanılır. Mitolojik söylenceleri ya da karakterleri kullanan eserlere sayısız örnekler vermek olanaklıdır ama biz yukarıda verdiğimiz örneklerle yetineceğiz.

Tezimizde analiz ettiğimiz “*Iphigenie Tauris 'te*” kökleri antik mitolojiye dayanan önemli bir eserdir. Goethe tasarımı 1776'da yaptığı bu tiyatro eserini 1779 yılında nesir tarzında tamamlamıştır. Ancak mükemmeliyetçi bir yaklaşıma sahip olan yazar,

¹² Arzu Koldaş, *Melih Cevdet Anday'ın Kolları Bağlı Odysseus ve Göçebe Deniz'in Üstünde Adli Şiir Kitaplarında Mitolojik Unsurlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs 2020.

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005; Emrah Pelvanoğlu, “Orpheus'un Arzusu: Tanpınar'ın Sembolist Estetiği Bağlamında Huzur İçin Bir Yakın Okuma Denemesi”, *Monograf*, (2), 2014, 235-247.

¹⁴ Emrah Pelvanoğlu, Orfeus' un Arzusu: Tanpınar'ın Sembolist Estetiği Bağlamında Huzur İçin Bir Yakın Okuma Denemesi. *Monograf*, (2), 235-247, İstanbul 2014.

¹⁵ Hatice Bülbül, Aiskhylos' Un “Oresteia” Üçlemesi Işığında Türkan Şoray'ın *Yılanı Öldürseler* Filmi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010; Euripides, *Eski Yunan Tragedyaları 6/ Elektra*, (Çev.:Yılmaz Onay), Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2008.

eserini İtalya seyahati sürecinde yeni bilgiler ve bakış açıları doğrultusunda tekrardan ele almıştır. Goethe 1786 yılında üzerinde tekrar yoğunlaşarak eseri beş perdeden oluşan bir tragedya olarak sonuçlandırmıştır. Ayrıca tragedyaların en belirgin özelliği olan üç birlik kuralını etkin bir şekilde yansıtmıştır. Eserde Goethe'nin ustaca, tüm olayları bir konu etrafında toplayarak olay birliğini, tüm olayları aynı mekânda buluşturarak mekân birliğini ve eserdeki olayın bir gün içinde bitmesini sağlayarak zaman birliğini oluşturduğunu görmekteyiz.

Iphigenie Tauris'te eseri, mitolojik açıdan zengin olan Iphigenie karakterinde Johann Wolfgang von Goethe'nin ideal insan düşüncesini yansıtmayı açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Yazar kendi eserini iç yaşantı olarak zengin fakat dış yaşantı açısından yoksul olarak değerlendirmektedir¹⁶. Eserde açık bir şekilde sıradan bir kadın karakterin çok ötesinde kendi ayakları üzerinde durabilen, aklındakini korkmadan ifade edebilen, oldukça dürüst ve örnek teşkil eden bir karakter karşımıza çıkmaktadır. Aslında Iphigenie karakteri daha önce Euripides'in *Iphigenie Tauris*'te adlı tragedyasında ele alınmıştır. Bu tragedyada Iphigenie, hayatından kendi arzusuyla vazgeçen, kurban edilmesini kabul eden ve bu davranışıyla ölümünü isteyenlere meydan okuyan güçlü ve ahlaklı bir kadın karakterdir. Truva savaşında Yunanlılara başkomutanlık yapan babası Agamemnon tarafından tanrılara kurban edilmek istenir. Iphigenie aynı zamanda resmedildiği mozaik ve tabloları da anlaşıldığı üzere kurban edilişi esnasında söylemlerini önlemek için ağzı kapatılsa da duvağını atarak ve babasının aksi yönüne kafasını çevirerek tepkisini gösterecek kadar ayakları yere basan cesur bir kadını ifade eder. Iphigenie'ye Fransız tragedyası ustası Jean-Baptiste Racine ve Alman yazar Johann Elias Schlegel'in eserlerinde de rastlanır. Farklı bir sanat dalı tarafından ele alınan Iphigenie, Alman besteci Christoph Willibad Gluck tarafından bestelenerek opera türünde de sahnelenmiştir.

Bu tez çalışması, Johann Wolfgang von Goethe'nin *Iphigenie Tauris*'te eseri kapsamında bulunan pek çok zıt kavramı, ideal insan özelliklerini, bu özelliklerin bencil insan karakterleriyle yaşadığı çatışmayı mitolojik kökenler ve olaylar bağlamında incelemiştir.

¹⁶ Johann Peter Eckermann, *Yaşamının Son Yıllarında Goethe İle Konuşmalar*, (Çev.: Mahmure Kahraman), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, 595.

BİRİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT VE MİTOLOJİ KONULARININ ANALİZİ

1.1. EDEBİYAT NEDİR?

Genel anlamıyla edebiyat herhangi bir olay, hayal, duygu veya düşüncenin dil aracılığı ile belirli kurallar çerçevesinde ifade edilmesi ya da yazıya dökülmesi olarak tanımlanabilir. Edebiyat kelimesi etimolojik olarak Arapça “edep” teriminden gelmektedir¹⁷. Toplumsal hafızanın, deneyimlerin estetik bir yaklaşımla karşıya aktarılması, edebiyatın temel özelliği ve amacı olarak düşünülebilir. Bunu yaparken siyasi, tarihi, ekonomik, sosyal veya felsefi konularda bilgi vermek, tanımlamalar yapmak veya benzetmeler kurmak edebiyatın gücünü göstermektedir.

Edebiyat her şeyden önce bir güzel sanat etkinliği olarak dile getirilmiştir. Çok yönlü olarak karşımıza çıkan edebiyat, toplumları ve kültürleri birbiriyle kaynaştırmış ve yeniliklere kapı aralamıştır¹⁸. Örneğin II. Dünya Savaşından sonra yaşanan ağır ekonomik bunalımlar nedeniyle Almanya’ya gelen yoğun işçi göçü sonrasında, İsviçreli yazar Max Frisch’in dile getirdiği “*Biz işçi çağırdık, insanlar geldi.*” sözü aslında bunu en iyi şekilde özetleyen ifadedir. Aynı şekilde Almanya’da yaşayıp da anadili Almanca olmayan ve buna rağmen Alman edebiyatına büyük katkılar sağlayan ve Albert von Chamisso ödülünü almış Aras Ören “*Biz bavulumuzda dilimizi getirdik. Küçük hediye olarak kültürümüzü ve sanatımızı da ve bunlarla bu toplumu biraz değiştirmek istiyoruz.*” ifadesiyle Max Frisch ile ortak bir paydada buluşmuştur¹⁹.

Edebiyat beceri, güç ve çekicilik gibi yaşamsal fonksiyonlara sahip olan bir sanat olarak görülmektedir. Bu yönüyle edebiyatın canlı bir kavram olduğunu, şekil değiştirdiğini, çevresinden etkilendiğini, toplumun içine kadar nüfuz ettiğini ve toplumu şekillendirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında Alman edebiyatının Nobel Ödüllü yazarlarından birisi olan Hermann Hesse’nin *Çarklar Arasında (Unterm*

¹⁷ Şerif Aktaş, “Edebî Metin ve Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(39), 2009, 187-200.

¹⁸ Matthias Buschmeier, *Poesie Und Philologie in Der Goethe-Zeit. Studien Zum Verhältnis Der Literatur Mit Ihrer Wissenschaft Bd. 135*, Max Niemeyer, Tübingen 2008.

¹⁹ Binnaz Baytekin, “Über die Migrantenliteratur”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Seri A-B (1), 1997, s. 51.

Rad, 1906) isimli romanı dönemi yansıtan güzel örneklerden biri olmuştur²⁰. Edebiyatın toplumu yansıtmaya gücünü sonuna kadar görebildiğimiz bu eser, her aşamada farklı bir toplumsal eleştiri ile karşımıza çıkmaktadır. Farklı olanı, sorgulayanı sevmeyen bir toplum yapısı ile kendini erteleyen sıradan kişi yapısının bir araya getirilme durumu bir çocuğun yaşam sürecine yayılarak anlatılmıştır. Çevre tarafından uygun görülen ile istekleri arasında kalan bireylerin iç sancısının anlatımı yine en iyi ve içten olarak bir edebi eser yapılmıştır.

Edebiyat çok yönlü bir kavramdır. Edebiyatı tek düze düşünmek ya da sadece söze veya yazıya dökülmüş fikirler yığını şeklinde ele almak oldukça yanıltıcıdır. Çünkü edebiyat bir toplumu yapısal anlamda eğitip şekillendirerek yeryüzünde yaşanan çirkinliklere karşı duran ve toplumu huzura ulaştırma gayesinde olan insanların yetişmesini sağlayabilecek güçtedir. Örneğin; tarih boyunca yaşanan savaşlar, insanlığın maruz kaldığı unutulmaz acılar ve kayıplar edebiyat sayesinde sanatsal bir yolla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Buradan hareketle edebiyat, estetik kurallar çerçevesinde nesilden nesile ilk önce sözlü olarak sonra ise yazılı aktarılan, insanoğlunun var olduğu her noktada varlığını sürdürebilen, insanlığı aydınlatan estetik bir sanat olarak yorumlanabilir. Görüldüğü gibi edebiyatı tam bir tanıma veya yapıya oturtmak pek mümkün değildir. Bunun yerine edebiyatın farklı yönlerine, üstlendiği farklı rollere odaklanmak daha etkili bir yaklaşım olacaktır. Edebiyatın insanoğlunu, doğru olana yönlendiren, üzerinde yaşadığımız bu dünyayı daha yaşanabilir bir yer haline getiren özelliklerinin olduğunu söylemek, onu bazen bir terim bazen bir yapı olarak betimlemek mümkündür. Çünkü edebiyat dünyasının en önemli kahramanları olarak görülen yazarlar, eserlerini kaleme alırken harfleri kullanarak tıpkı bir ressamın resim yaparken kullandığı renkler gibi ortaya harikulade eserler çıkartırlar. Daha öncede değindiğimiz gibi sanatçıların yaşadıkları dönem ve içinde bulundukları ruh dünyaları oldukça önemlidir. Yazarlar edebi bir eser oluştururken içerik yönünden yapıtını zenginleştirmek ve daha anlaşılır hale getirmek için çoğunlukla efsanevi kahramanlara, daha önce insanların görmediği/bilmediği mekanlara, canlılara veya doğaüstü güçlere başvurabilir. Hatta aklındaki okuyucuya mit, efsane ve mitoloji kavramlarını kullanarak anlatmak en sık tercih edilen yaklaşımlardan olmuştur. Bunun için tezimizin bu bölümünde

²⁰ Hermann Hesse, *Unterm Rad*, *Text und Kommentar in einem Band*, Suhrkamp Verlag, Almanya 2012.

okuyucu tarafından sıkça duyulan ancak çoğunlukla ayırımı yapılamayan “mit”, “efsane” ve “mitoloji” terimlerini detaylı şekilde ele alarak devam edilmiştir.

1.2. MİT NEDİR?

Mit, doğa olaylarını veya doğaüstü güçleri konu alan, dilden dile aktararak yeni nesillere ulaşan ve hayal ürünü olma özelliği ağır basan öykülerdir²¹. Buradan hareketle mitlerin birbirini besleyen dinamik bir yapıya sahip olduğu, bu yapının toplumlara ait gelenekleri, görenekleri, ahlaki tutumları, inanışları, yaşam tarzlarını, sosyal normları hatta kanunları işlevsel ve devamlı hale getirdiği yorumuna ulaşılabilir. Mitler Powell ve arkadaşları tarafından çok farklı şekilleri olsa da aynı tanrı olarak kalan Proteos’a benzetilmiştir²². Bu benzetmeden yola çıkarak mitlerin insan, doğa, evren gibi somut kavramaların yanı sıra doğaüstü olaylara, tanrı/tanrıça gibi soyut kavramlara yer verecek kadar geniş bir alana sahip olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Hatta mitlerin toplum yapısını koruyucu, bütünleştirici, anlamlı, yorumlayıcı ve meşrulaştırıcı işlevlerinin bulunduğu söylenebilir. Mitler konusunda Colette Estin ve Hélène Laporte tarafından *“Evrenin bilinmezliği karşısında iç huzuru sağladıkları için herkes mitlere inanır.”* yorumu yapılmıştır²³. Aslında mitlerin kimler tarafından oluşturulduğu ya da nasıl ortaya çıktığı bilinmemesine rağmen, inançlara hitap ettikleri için genel olarak benimsendiği söylenebilir. Mitlerde genellikle insanüstü varlıklar, titanlar, tanrılar, soylular, yarı tanrı kahramanlar, tanrıların çocukları ya da garip yapıları yaratıklar yer alır. Bu karakterlerin yaşamı, seçimleri, başarıları ya da başarısızlıkları sayesinde mitler bizlere bazen anlatılmak istenen gerçeğin tamamını aktarırken bazen de bir ada, kent, hayvan ya da yiyecek gibi gerçek kavramın yaşama yansıması halini sunar.

Mitler daima derinliği değişmekle birlikte bir yaratılış öyküsünü kapsar. Çoğunlukla mitlerde evren nasıl yaratıldı, insanoğlu ve doğa nasıl oluştu gibi söylenceleri görmek olanaklıdır. Yani, insanın, doğanın yaratılışı gibi başlangıç zamanlarına ya da antik dönemler gibi eski çağlara dayanma, kutsal öyküleri anlatma mitlerin en belirgin ortak özellikleridir.

²¹ Colette Estin & Helene Laporte, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, (Çev; Musa Eran), TÜBİTAK, Ankara 2002; Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, (3. Basım), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2021.

²² Barry B. Powell, Bettina Reitz & Anja(Eds.), *Einführung in Die Klassische Mythologie*, JB Metzler, Stuttgart 2009.

²³ Eran, 2002.

Mitlerde insana özgü duygu ve davranışların tanrılara/tanrıçalara verildiği görülür. Daha olgun ve bilge mizahta olması beklenen tanrılarının/tanrıçalarının iktidar savaşlarına girdiği, ölümcül kıskançlıklar hissettiği, bazen derin bazen yıkıcı seviyede aşk beslediği, aynı hikâyede evlat, ebeveyn, eş, kardeş gibi birçok rolleri taşıdığı görülür. İnsana bu kadar yakınlaştırılrsa da mitlerin kahramanlarına genellikle güçlü olma, istediklerine mistik yollarla ulaşma, kılık değiştirebilme gibi üstün beceriler atfedilir. Mitlerde tanrılarının/tanrıçalarının güç ve iktidar peşinde koşması sonucunda ulaştığı başarılarla ve uğradıkları yenilgilere rastlanır.

En iyi bilinen mit örnekleri arasında “*Kronos Zamanı*” yer alır. Söylenceye göre Uranus titan soyundan gelen oğlu Kronos tarafından, Kronos ise tanrı olarak doğan oğlu Zeus tarafından yenilgiye uğrattılır. Zeus’un bu zaferi titanların bitişine ve Olympus Tanrıları döneminin başlamasına neden olur. Görüldüğü gibi yeni bir sürecin doğuşu, zafer arzusu, yenilgi, baba-oğul çatışması gibi pek çok izlek aynı mit içerisinde yer bulabilir. Baba-oğul çatışmasının insanlık tarihi kadar eski olduğu ve bu çatışmaların güç ve iktidar için insanoğlu var olduğu sürece devam edeceği bir gerçektir.

Diğer bir mit örneği olarak Gaia (Toprak Ana) ve Uranus’un (Gökyüzü) bir araya gelmesi sonucunda titan/titanidlerin doğuşundan, yüz kollu canavarların, yeryüzündeki bitkilerin, kayaların, taşların meydana gelişinden söz edilir²⁴. Mitlerin en güçlü yanı genelinde evrenin ve tanrılarının var oluşu hakkında birbirini doğrulayan benzer açıklamaların olmasıdır.

1.3. EFSANE NEDİR?

Efsane kelimesi dilimize Farsça’dan geçmiştir. Yunancada “*mitos, mit*” olarak yer alırken, Almancada “*Legende, Sage*” olarak dillendirilmektedir. Efsaneler inandırıcılık yönü çok güçlü olmayan, genellikle dil kaygısı gütmeyen, sade bir anlatım tercih edilen ve dilden dile aktarılan kısa halk hikayeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk biliminin kapsamında yer alan “*efsane*” kelimesi 16.yy’da ortaya çıkmış ve “*İnanılması güç gariplikler, söylemler, yalan, bol söz*” anlamlarında kullanılmıştır. Türkçede kullanılmakta olduğumuz “*efsane*” terimi Hristiyan azizlerin hayatlarını

²⁴ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1996; Pierre Grimal, *Yunan Mitolojisi*, (Çev; Işık Ergüden), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2012.

anlatan, bayramlarda ve kutsal törenlerde okunan hikâyelere karşılık gelmektedir²⁵. Efsaneler her ne kadar Yunan dilinde mit olarak belirtilse de mit ve efsane farklı anlamlara gelmektedir. Her iki kavramı derinlemesine inceleyen Bilge Seyitoğlu ve Ömer Yılar'ın değerlendirmeleri mitlerin, kahramanlarının tanrılar veya yarı tanrılardan oluştuğu, zamanın başlangıç noktasında yer aldığı, ilkel denilebilecek çağları ve yaşamları anlattığı ve bu nedenle günümüz toplumlarında çok da yer bulmadığı söylenebilir. Efsaneler ise, gerçek üstü güçlere sahip kahramanların belirli bir tarih dönemindeki durumunu aktarmaktadır. Tanrı ya da yarı tanrı olmayan bu kahramanlara günümüzde rastlamak veya efsanevi olayları gelecekte yaşama olasılığı hâle mevcuttur. Anlatılan olaylar kimi zaman doğaüstü olsa da çoğunlukla gerçek bir olaya veya gerçek bir kişiye dayandırılır. Buna en güzel örnek Kral Arthur ve şövalyeleri ile ilgili dilden dile anlatılan kahramanlık hikâyeleri gösterilebilir. Yine de anlatılan efsanelerin belirsizliklerini koruduğu ve asla tam olarak inanılır olmadığı unutulmamalıdır. Yani efsanelerin, hem anlatan hem de dinleyen için geçmişte var olduğuna inanılan veya öyleymiş gibi düşünülen insan eylemlerinin folklorik bir tarzı olduğunu söylemek mümkündür.

Anlatılan efsaneler, masallar, destanlar genellikle halk bilimciler tarafından kabul görürler. Fakat farklı söylemler ortaya çıktığı için tam olarak bir tanım yapılması zordur. Çünkü efsanelerle ilgili bir tanımlama yapacak olan araştırmacının bakış açısı, uygulanan yöntem, efsanenin gerçekliği ile ilgili yeterli materyalin olmayışı, efsanenin anlatıldığı toplumun yaşayış tarzı ve inançları bütün bir tanımı etkilemektedir²⁶. Tüm bu değişkenleri içeren efsane tanımının yapılması bulunduğu zamanın ötesine geçemeyen, günceli belki geçmişi yansıtabilen ve oldukça subjektif bir çabadır aslında. Daha öncesinde de sıkça değinildiği üzere güncel yönü ve gelecekle bağlantısı oldukça kuvvetli olan efsanelerin ölümsüz olduğu ya da her dönem toplumun ihtiyaç duyduğu bir alanda hayat bulduğu söylenebilir.

Türkiye’de efsane denilince yaptığı araştırmalarla akla gelen ilk isim olan halkbilimci Saim Sakaoğlu, özellikle yabancı araştırmacıların da hazırlamış olduğu

²⁵ Ferhat Aslan, “Halk Bilimsel Bir Terim Olarak “Efsane” Üzerine Bazı Dikteler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012, 5 (23), 82-90.

²⁶ Ömer Yılar, “Mit-Efsane ve Eğitim”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 2005, 383-392.

tanımlardan yola çıkarak, efsanelerin tanımlanmasında kendini ön plana çıkaran dört ana unsur üzerinde durmuştur:

- a) Herhangi bir kişi, yer ve olay hakkında bir anlatım söz konusudur.
- b) Anlatılan hikâyenin inandırıcı bir yanı vardır.
- c) Efsanede adı geçen kişide veya anlatılan olayda mutlaka doğaüstü bir özellik vardır.
- d) Dillendirilen efsanenin belirgin bir şekli yoktur, anlatımda kısa konuşma dili kullanılmaktadır²⁷.

Bunun yanında efsaneler konusunda ciddi çalışmaları olan Halkbilimci Linda Degh ise kendi söylemi ile efsaneleri ‘Şimdiye kadar çeşitli örgütsel prensiplere dayanan, küçük kategoriler içerisine girmeye zorlanan, uzun ve kısa bütün hikâyeleri kapsayan bir şemsiyedir.’ şeklinde tanımlamaktadır²⁸.

Sonuç olarak efsanelerin sözlü bir geleneğin ürünü olması, gerçeklik payının yanında gerçek üstü olayları da yansıtması, kutsal bir tarafının olmasının yanı sıra öğüt vermesi, toplumsal kural ve kaidelere yer vermesi en temel özellikleridir.

1.4. MİTOLOJİ NEDİR?

Mitoloji terim olarak Yunancadan türemiş bir kelimedir. Eski Yunancada mitoloji kavramını ifade etmek için “*mitos*”, “*epos*” ve “*logos*” kelimeleri kullanılmıştır. Burada söylenen ya da duyulan söz kastedilmek istenmiştir. Bu ifade daha çok hikâye, efsane ve masal anlamına gelen “*mythos*”tan türemiştir. Epos “ölçülü söz”, logos “gerçeği dile getiren söz”, mitos “olağanüstü kahramanlıkları ve doğaüstü güçleri anlatan hayâl ürünü söz” anlamına gelmektedir²⁹. Bu nedenle anlatımda mitosun söylediklerine tedbirli yaklaşmakta fayda vardır. Çünkü insanlar gördüklerini ya da duyduklarını sözlü şekilde naklederken anlatımlarını güçlendirmek adına söylemlerini yalanlarla süsleyebilirler.

²⁷ Saim Sakaoğlu, *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara Üniversitesi Basımevi 1980.

²⁸ Linda Degh, *Legend and Belief: Dialectics of A Folklore Genre*, Indiana University Press, Bloomington 2001.

²⁹ Isabel Bredenbröker, *Objekt, Bild und Schrift in Werken von Tracey Emin*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Freie Universität Berlin Fachbereich Philosophie und Geisteswissenschaften Peter Szondi-Institut, Berlin 2013; Hatice Kelpetin Arpaguş, “Mitoloji, Kur’ân-ı Kerîm Kıssaları ve Kültürel Miras”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 2003, 5-24.

Mitoloji eski çağlarda yaşamış insanların daha çok inanç tecrübelerinden yola çıkarak kimi zaman dramatik kimi zaman ise çarpıcı bir hikâye olarak karşımıza çıkar. Bunlar gerçekte o dönemde yaşamış insanların inanç algılarının veya fizik ötesi düşüncelerinin bilinmesini sağlamak için hayali hikâye kalıpları içerisinde aktarılan anlatım şekilleridir. Başka bir deyişle mitolojik hikâyeler aslında gerçek somutlamalarla veya inanç sistemi önermelerle anlatılamayacak kadar karmaşık ve derin olan bazı gerçekleri anlatma ve ifade etme aracı olarak işlev görmektedir. Bu nedenle mitolojik söylenceleri insanların algılarını uyandırabilecek, insanlarda bir farkındalık oluşturabilecek, mantık sınırlarını zorlayan ve bazen de aşan bir bakış açısıyla değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Ancak unutulmamalıdır ki yeryüzünde bizlerin mitolojik diye ifade ettiğimiz bazı inanışlar henüz etkisini yitirmemiştir ve toplumların yaşantılarında izlerine rastlamak mümkündür. Günümüzde Asya ve Sibiry gibi bazı bölgelerde Şamanizm inancı devam etmektedir. Geçmişte Türkler de bu bölgelerde yaşadıkları için Şamanizm'in etkisinde kalmışlardır. Örneğin misafirin arkasından su dökerek yolcu etmek ya da düğün merasiminde geline kırmızı kurdele bağlamak Şamanizm'in sosyal yaşama yansımalarıdır. Bu mitolojik unsurlar günümüzde sanatsal bir unsur ya da ritüel haline geldiği için insanlar tarafından sorgulanmadan yapılan davranışlar halini almıştır³⁰.

Tam da bu noktada ortaya iki soru çıkmaktadır. Birincisi, “Mitolojinin hâkim olduğu konular nelerdir?”, ikincisi, “Mitolojiyi bilmek ne işimize yarar?” Mitolojiyi aslında kendi içerisinde bir efsane bilimi olarak görülebilir. Buradan hareketle mitolojiyi, nesilden nesile aktarılan, zaman içerisinde çeşitli değişimler yaşayan, konu olarak ağırlıkta dini eğilimler gösteren, Yunan mitolojisinde olduğu gibi tanrılara, soylu insanlara, doğaüstü güçlere sahip varlıklara ve kahramanlara yer veren anlatılar olarak tanımlayabiliriz. Ancak bu anlatılar genellikle sözlü yapılıdır. Buna bağlı olarak anlatılan efsaneler daha çok dünyanın yaratılışı veya mitolojiye konu olan bölgenin ortaya çıkış amacı ile ilgili bilgiler vermektedir.

Herrmann'a göre mitolojinin çerçevesi incelendiğinde, insan, yaratılış, aile, ahlak, yaşam mücadelesi, ateş, tarım/hayvancılık, avcılık ve tufanlarla ilgili bir model ortaya

³⁰ Arpaguş, 2003.

çıkar³¹. Bütün bu ifadeler insanı ve insanın merak edileni bilme ihtiyacını içermektedir. Bu ihtiyaç her dönemde sıcaklığını korumuştur. Mitoloji ile olan bağı kurulmadan geçmiş toplumların fikirlerini, bakış açılarını, nasıl bir yapı içerisinde olduklarını ve inanış tarzlarını anlamak mümkün olmayacaktır. Çünkü mitoloji insanı, davranışlarını ve toplumsal yapıyı geçmişe bağlama noktasında önemli bir misyona sahiptir. Bu nedenle mitoloji özümsemeden insanlığın geçmişini ve köklerini anlaması olanaklı değildir. Mitolojik hikâyelerin konularına, kahramanlarına, verdiği mesajlara bakıldığında geçmişten günümüze kadar insanlığın tüm gelişim aşamalarına tanıklık ettiği belirgin şekilde görünür. Hatta farklı inanç yapılarında kahramanları değişse de aynı hikâyenin farklı türlerini okumak mitolojinin geçmişle kurduğu güçlü bağın pek çok toplum tarafından kabul edildiğinin göstergesidir.

Kısaca mitoloji barındırdığı söylenceler, konu edindiği izlekler, içerisinde geçen olaylar ve tüm bunlara tanıklık eden tanrıları, ölümsüz varlıkları ile her zaman yaşayan bir evren olacaktır. Öyle ki bu evren hayal ötesi olarak tanımlansa da insanlar tarafından hayranlıkla izlenen ve hep merak edilen bir özelliktedir. Her kadının ömründe en az bir kez Afrodite olmayı hayal ettiği, her erkeğin Herkül kadar güçlü olmanın nasıl bir duygu olduğunu merak ettiği, her çiftin ömründe bir kez mitolojik simgelerle süslenen tarihi eserlerde bulunan aşk çeşmesine bozuk para attığı gözlenen bir sosyal gerçektir. Öte yandan mitolojik kahramanların ve konuların yer aldığı tiyatro ve sinema eserleri daima ilgi uyandırmıştır. Geçmişten günümüze kadar gelen mitoloji ve insan ilişkisinin geleceğe doğru uzanacağı gerçeklik payı çok yüksek bir öngörüdür.

³¹ Ferdinand Herrmann, *Symbolik in den Religion der Naturvölker 9*, Anton Hiersemann Verlag, Stuttgart 1961.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERDEKİ SÖYLENCER

2.1. ELEKTRA KOMPLEKSİ

Elektra Kompleksi, adını Truva savaşının ünlü Yunan komutanı Agamemnon'un hikâyesinden almıştır³². Kralın Truva Savaşı öncesi yaşadığı zorluklar, bir kızını kurban vermek zorunda olması, bu trajik durumun eşi ve ailesi üzerindeki etkileri ve son olarak çocuklarının tüm yaşananlara verdiği tepkiler hikâyenin can alıcı noktalarıdır. Elektra kompleksi psikanalizin babası olarak görülen Sigmund Freud tarafından, en sade haliyle “kız çocuklarının babaya aşırı derecede düşkünlüğü sonucu anneyi rakip olarak görmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Önceleri Freud, Elektra kompleksini hem kız hem de erkek çocukları için ortak bir isimlendirmeye “Oedipus Kompleksi” şeklinde tanımlasa da bu durum, 1913 yılında Psikanalist Carl Gustav Jung tarafından Oedipus kompleksinden çıkarılıp “Elektra Kompleksi” şeklinde anılmaya başlanmıştır³³.

Elektra kompleksi kız çocukları üzerinde bilinçdışı gerçekleşen durumların, çocuğun zihinsel sürecine olan yansımaları ortaya çıkarmak için bastırılmış duygu ve düşüncelerin edebi açıdan sorgulanması bakımından modern sanatın ve edebiyatın kullandığı öğelerden biri haline gelmiştir. Bu durum her ne kadar edebi ve sanatsal açıdan ilgi odağı haline gelse de eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Elektra kompleksi birçok romanda çeşitli izleklerin alt başlıklarından biri olarak kullanılmaktadır.

Elektra kompleksini ünlü Yunan tragedya yazarları olan Sophokles ve Euripides aralarında küçük farklar olmakla beraber şöyle kaleme almıştır. Söylenceye göre büyük Antik Yunan komutanı olan Agamemnon, kızı Iphigenie'yi tanrılara kurban edince karısı Klytimestra'nın içten içe biriken öfkesine maruz kalmıştır. Klytimestra kızına yapılanların hesabını sormak ve intikam almak için planlar yapmıştır. Truva Savaşı'ndan ganimetle ülkesine dönen kocası Agamemnon'u geçmişte aralarında

³² Mahrukh Khan& Kamal Haider, “Girl's First Love; Their Fathers: Freudian Theory Electra Complex”, In *Research Journal of Language, Literature and Humanities*, 2(11), 2015, 1-4.

³³ Deniz Polater, “Elektra Kompleksi Bağlamında Psikanalitik Bir Okuma Denemesi: Babalar ve Kızları”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 52, 2022,163-180; Khan, Haider, 2015.

düşmanlık olan ve aynı zamanda sevgilisi olan Aigisthos'la birlikte öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Agamemnon ve Klytaimestra'nın kızı olan ve babasını çok seven Elektra, erkek kardeşi Orestes'i korumak için, babasının yakın dostu ve aynı zamanda yardımcısı olan biriyle kaçmasını sağlamıştır. Fakat kendisi, annesi ve annesinin yasak aşkı tarafından büyük eziyetlere maruz kalmış, kardeşi Orestes'in büyüyüp güçlü bir delikanlı olmasını ve ülkeye tekrar dönmesini sabırla beklemiştir. Böylece çok sevdiği babasının intikamını alabilecektir. Orestes büyüyüp bir delikanlı olduğunda tanrı Apollon ve rahipler tarafından cesaretlendirilip babasının intikamını almak üzere ablasının yanına Miken Krallığı'na gönderilmiştir. Ablası Elektra'nın desteği ile önce annesinin yasak aşkı Aigisthos'u, daha sonra da öz annesi Klytaimestra'yı öldürmüştür³⁴. Böylece Elektra babasının intikamını almıştır. Elektra'nın hikâyesi psikanalistler tarafından kız çocuklarının babalarına olan düşkünlüğü, sevgisi ve anneyi rakip olarak görmesi şeklinde açıklanır.

Azra Erhat'ın çevirisini yaptığı ve dilimize kazandırdığı *Sophokles'in Elektra'sında*, ünlü Yunan tragedya yazarı, ele aldığı Elektra söylencesinin kökenine giderek bu lanetin nesilden nesile nasıl bir seyir gösterdiğini anlatır. Buna göre, Tantalos'un torunu olan Pelops'un erkek çocukları Thyestes ve Atreus Argos'un hükümdarlarıdır. İkisinin arasında bir konudan dolayı anlaşmazlık çıkmış ve kavgaya dönüşmüştür. Thyestes kaçmış ve kaçarken de kardeşi Atreus'un oğlu olan Pleisthenes'i intikamını alabilmek için yanında götürmüştür. Pleisthenes büyüdüğünde babası Atreus'u öldürmeye gitmiştir. Atreus ise kendisini öldürmeye gelen bir katilin olduğunu öğrenmiş ve öz oğlu olduğunu bilmeden Pleisthenes'i idam ettirmiştir. Daha sonra gerçeği öğrenen Atreus intikam hırsıyla kardeşi Thyestes'in iki oğlunu öldürmüştür. Bir gün Thyestes ve Atreus kardeşler Mykenia (Miken) kalesinde barışmak amacıyla bir ziyafet sofrasında buluşmuştur. Bu akıl almaz cinayetlerden dolayı tanrılar Pelops'un soyunu lanetlemiştir. Ancak Thyestes'in kimsenin bilmediği Aigisthos adında bir oğlu daha vardır ve kardeşlerinin öcünü almak ona düşmektedir.

Atreus'un iki oğlundan biri de Agamemnon'dur. Agamemnon Miken kralyken Artemis korusunda hayvan ve avcılık Tanrıçası olan Artemis'in kutsal bir geyiğini öldürmüştür. Truva savaşı için Yunanistan'ın liman kenti olan Aulis'e gelir ama bir

³⁴ Sophokles, *Elektra*, (Çev; Azra Erhat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

türlü gemilerini hareket ettirecek olan rüzgâr çıkmamıştır. Bunun nedenini öğrenmek için kâhine gittiğinde tanrıça Artemis'in rüzgârlara engel olduğunu ve kendisinden bir kurban istediğini öğrenmiştir. Bu durum aslında kutsal geyiğini öldürdüğü için tanrıça Artemis'in kendisinden istediği bir diyetdir. Agamemnon diğer çocukları küçük olduğundan en büyük kızı Iphigenie'yi kurban etmeye karar verince hiçbir şeyden haberi olmayan Anne Klytaimestra ve Iphigenie'ye Aulis'e gelmiştir. Kızının kurban edilmesi sonucu bu duruma çok sinirlenen Agamemnon'un eşi Klytaimestra intikam yemini etmiştir. On yıl süren Truva savaşından sonra krallığa dönen Agamemnon'u kafasına bir balta ile vurarak sevgilisi ile birlikte öldürmüştür. Elektra yaşanan bu olaydan sonra erkek kardeşi Orestes'in hayatından endişe ettiği için O'nu korumak amacıyla güvenilir biriyle krallığın dışına yollamıştır. Agamemnon öldükten sonra Aigisthos ile Klytaimestra Miken'de kral ve kraliçe olurlar. Elektra üvey babası ve öz annesinden gördüğü eziyetler sonrası herkesten sakladığı kardeşine içinde bulunduğu durumu ağlayarak anlatmıştır. Elektra babasının yerine bir başkasının geçmesini gurur meselesi haline getirmişken, kardeşi olan Klysothemis ölen babaları içi üzülmünün bir anlamı olmadığını söylemiştir. Elektra ise *“Seni dünyaya getiren babanın çocuğu olup da onu unutman, sırf anneni düşünmen ne hazin şey!”*, *“Bana sevdiklerime ihanet etmeyi öğretmeye çalışma”*³⁵ diyerek babasına olan sevgisini dile getirmiştir.

Elektra intikamını kimseden yardım alamadığı için tek başına almak istemektedir. Bu sırada Orestes geri dönmüş ve Elektra'ya babasının mührünü göstererek kardeşi olduğunu ispat etmiştir. Elektra buna çok sevinmiştir. Orestes öz annesine yaptığı kötülüklerin bedelini ödetme niyetindedir. Öncelikle babasını öldüren, kardeşi Elektra'ya yıllarca acı çektiren öz annesi Klytaimestra'yı öldürmüştür. Ardından sıra Aigisthos'a gelmiştir. Aigisthos eve dönünce, Elektra ile Orestes'un ölümü hakkında konuşmuştur. Elektra Aigisthos'u tuzığa çekmek istercesine ondan içeriye girmesini ve Orestes'in ölüsünü görmesini istemiştir. Aigisthos büyük bir mutlulukla içeri girmiş fakat yerde yatanın Klytaimestra olduğunu fark etmiştir. Daha sonra Orestes babası Agamemnon'un öldürüldüğü yerde Aigisthos'un canını alır. Elektra ise nihayet çok sevdiği babasının intikamını almayı başarmıştır.

³⁵ Sophokles, *Elektra*, (Çev; Azra Erhat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.

Konu kapsamında ayrıntılı yer vermeye çalışılan Elektra Kompleksi *Iphigenie Tauris*'te isimli eserde etkisini ağırlıklı bir şekilde hissettirir. Öyle ki eser bir yönüyle annesini öldürmek üzere kız kardeşi Elektra tarafından yönlendirilen Orestes'in, anne katili olduktan sonraki yaşamından belirli bir kesiti de sunmaktadır. Orestes anne katili olmaktan duyduğu pişmanlık sonucu hayattan kopma derecesine gelmiştir. Goethe'nin *Iphigenie Tauris*'te eserinde Elektra kompleksine hayat veren iki ana karakterden birisi olan Orestes'e duyarlı olmak, pişmanlık duymak ve hatalarını kabul etmek gibi ideal insan özelliklerinden bazılarının atfedildiği görülür. *Iphigenie Tauris*'te eserin temel karakteri olan Iphigenie ise kendisini kurban eden babasından bile intikam alma hayalleri kurmayan bir karakter yapısıyla kız kardeşi Elektra'yla taban tabana zıt bir kişilik taşımaktadır. Elektra ise ideal insan modeline oldukça uzak bir karakterdedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, *Iphigenie Tauris*'te eseri bağlamında Elektra Kompleksi araştırılma ihtiyacı hissedilen söylencelerden olmuştur. Bu durum bize eseri mitolojik açıdan inceleme fırsatı sağlamıştır.

2.2. TANTALİD LANETİ

Tantalid laneti, eserde geçen ve Iphigenie'nin, Tauris kralından önceleri saklamaya çalıştığı ancak daha sonra kralın kendisiyle evlenmek istemesiyle bütün gerçekleri anlattığı olaylar kapsamında yer almaktadır. Bu laneti ve Iphigenie'nin kaderini anlayabilmek için hikâyenin en başına Tantalos'a kadar uzanmak gerekmektedir. Tantalid laneti sadece Tantalos'u değil onun soyundan gelen herkesi etkilemiştir. Iphigenie'nin lanetli birinin soyundan geliyor olması, kralın evlilik teklifini reddetmesinin bir nedeni olarak görülebilir.

Tantalos'tan Yunan mitolojisinde Zeus'un oğlu olarak bahsedilmiştir ve Sipylos Dağın'da (Manisa- Spil Dağı) hüküm sürmüştür. Titan soyundan olan ve Zeus tarafından gök kubbeyi taşımakla cezalandırılan Atlas'ın kızı Dione ile evlenmiştir. Bu evlilikten Pelops, Niobe ve Broteas isimli çocukları olmuştur. Tantalos lanetlenmeden önce Olympus Dağındaki tanrılarla beraber oturma, onlarla yemek yeme, konuşmalarını dinleme ve tanrıların içtiği ölümsüzlük iksiri olarak geçen Ambrosiadan içme ayrıcalığına sahiptir. Zeus'un en gözde oğlu olarak yaşamıştır.

Tantalos zamanla tanrıların kendisine gösterdiği yakınlık nedeniyle fazlasıyla kibirlenmiş ve küstahlaşmıştır. Öyle ki üst üste kendisini lanetlenmeye kadar götüren hatalar yapmıştır. Tanrıların masasından Ambrosia ve nektar çalmış ve orada duyduğu sırları ölümlülere anlatmıştır. Tantalos'un yaptığı hatalar bununla sınırlı değildir. Zeus'un tapınağından çalınan altın bekçi köpeği, bakılması için kendisine verilir. Köpek, Pandareos tarafından geri istendiğinde köpek hakkında hiçbir şey bilmediğine ve onu hiç görmediğine dair yemin etmiştir. Kendisini korkunç kaderine götüren en büyük olay ise şöyledir. Söylenceye göre Tantalos bir gün bütün tanrılara bir ziyafet sumak istemiş bunun için hepsini yemeğe davet etmiştir. Tantalos bu yemekte bütün tanrıları bilgilerinin sınırları konusunda sınamak istemiştir. Öz oğlu olan Pelops'u paramparça ederek büyük bir kazanda pişirmiş ve yemek olarak tanrıların önüne sunmuştur. Toprak tanrıçası Demeter hariç bütün tanrılar bu alçakça hazırlanmış iğrenç oyunun farkına varmış ve yemekten yememiştir. Demeter ise kızının Hades tarafından kaçırılarak yer altına çekilmesinden dolayı çok üzgün ve dalgın olduğu için farkına varmadan yemekten bir parça yemiştir. Söylenceye göre Demeter tarafından yenen parça Pelops'un omzudur. Tanrılar bu durum karşısında Pelops'u yer altı dünyasından almış ve omzunu fildişi ile değiştirerek tekrar yaşama kavuşturmuştur. Tantalos'u ise bu vahşi ve acımasız olaydan dolayı lanetleyerek cehennem çukurlarının en derin yerine göndermişlerdir. Lanet gereği Tantalos burada çenesine kadar suyun içine gömülü olarak bırakılmış ve başının hemen üzerine benzersiz güzellikte meyveler konulmuştur. Fakat acı bir şekilde eğilip su içmek istediğinde sular çekilmekte ve uzanıp yemek istediğinde ağaçlardaki meyveler kendinden uzaklaşmaktadır. Yani tanrılar onu hiç bitmeyecek bir açlık ve susuzluk ile cezalandırmıştır. Ayrıca başının hemen üzerine ipe bağlı bir şekilde devasa bir kaya yerleştirilmiştir. Tantalos mitolojiye göre ölümsüzdür. Ancak kayanın duruşu Tantalos'a her an ip kopacak, kayanın altında kalarak ezilecekmiş duygusunu yaşatmış ve böylelikle acı çekmesi sağlanmıştır³⁶. Tantalos'un büyük bir kibir ve cesaretle yapmış olduğu bu akıl almaz olay kendi soyundan gelenlerin bile lanetlenmesine neden olmuştur. Bu lanetin nasıl devam ettiğini eserimizde görmekteyiz. Babasının, kızı Iphigenie'yi kurban etmesi ve arkasından gelen olaylar silsilesi tragedyanın olay örgüsünü meydana getirmektedir. Aslında daha öncede

³⁶ Michael Grant & John Hazel, *Who's Who In Classical Mythology*, Routledge, London/New York 2005, 489.

belirttiğimiz gibi Iphigenie'nin kurban edilmesinin sebebi Miken kralı Agamemnon'un Artemis'in koruluğundan, tanrıçanın yasaklanmasına rağmen bir geyiğini avlaması ve tanrıçanın öfkelenmesine neden olmasıdır. Bunun üzerine Agamemnon'a Tanrıça Artemis'in öfkelerini kazandığı ve kızını Artemis'e kurban vermesi gerektiği söylenmiştir. Agamemnon kızını kurban edecekken tanrıça Artemis bulutlar arasından gelmiş, Iphigenie'yi bir hamlede alarak bulutların arasından kaybolmuştur Artemis, Iphigenie'yi bir rahibe olarak Karadeniz'de barbarların yaşadığı Tauris'e götürmüştür. Bu olayın üzerinden yıllar geçmesine rağmen aile Iphigenie'nin yaşayıp yaşamadığından bile haberdar değildir. Eserin devamında kurban verme hadisesinden sonra Truva'ya hareket edilmiştir. Agamemnon yıllar sonra Truva Savaşından büyük bir zaferle geri dönmesi ve karısı Klytaimestra'nın ihaneti ve intikamıyla karşılaşması sonucundaki talihsiz ve korkunç olaylar silsilesi soyun üzerindeki lanetin devam ettiğini göstermiştir³⁷.

Tantalid laneti Goethe tarafından, *Iphigenie Tauris'te* eserine olayların iskeletini oluşturacak şekilde yerleştirilmiştir. Eserde birebir yer almasa da Iphigenie'nin anlatımlarından fikir sahibi olduğumuz ve mitolojiden yansımalarıyla yorumladığımız kadarıyla Agamemnon ve karısı Klytaimestra'nın trajik sonları, öz annesini öldüren Orestes'in kötü kaderi, Elektra'nın yıllarca içinde barındırdığı acı duygular bu lanetin en büyük emarelerini oluşturmuştur. Son olarak *Iphigenie Tauris'te* eserinin ana karakteri olan Iphigenie'nin de bu lanetten payına düşeni fazlasıyla aldığını görmekteyiz. Öyle ki kendi babası tarafından kurban edilmiş, barbarların bulunduğu uzak bir ülkede babasının işlediği günah sebebiyle yıllarca özlem ve acı çekerek özgürlüğünden uzak bir şekilde yaşamak zorunda kalmıştır. Yine de Goethe'nin *Iphigenie Tauris'te* tragedyasında nesiller boyunca kaderleri etkileyen Tantalid lanetinin doğru yolu takip eden, dürüst, merhametli ve aynı zamanda cesaretli bir kadın tarafından nasıl mağlup edildiği açıkça görülmüştür. Aslında *Iphigenie Tauris'te*, Goethe'nin eserlerinde çokça yer bulan iyi ve kötünün savaşına iyilerin cephesinden açılan umutlu bir bakış açısına sahip bir yapıttır.

³⁷ Cemile Akyıldız A, "Johann Wolfgang von Goethe'nin "Iphigenie Tauris' de" Adlı Tragedyasının Çözümlemesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 2019, 1481-1494; John T Hamilton", Aspects of Reception: Reading Goethe's Iphigenie auf Tauris with Adorno, Fassbinder, and Jauss", *Classical Receptions Journal*, 12(2), 2019, 129-148.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRAGEDYANIN ANALİZİ VE MİTOLOJİK İZLEKLER

3.1. JOHANN WOLFGANG VON GOETHE’NİN YAŞAMI, ESERLERİ, EDEBİYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ

3.1.1. Johann Wolfgang von Goethe’nin Yaşamı

Johann Wolfgang von Goethe 28 Ağustos 1749 yılında Almanya’nın Frankfurt am Main şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Dr. Johann Caspar kraliyet danışmanlığını yapan bir hukukçudur ve annesi Catharina Elisabeth Textor’dur. Goethe’nin babası otuz altı yaşında, annesi ise on yedi yaşındayken evlenmişlerdir. Ailesinin altı çocuğu dünyaya gelmiş ama bu çocuklardan sadece Goethe ve kız kardeşi Cornelia hayatta kalmış, diğer dört kardeşi ise daha küçücükken ölmüşlerdir. Babası sert mizaçlı, titiz ve disiplinli bir kişiliğe sahiptir. Annesi ise duygulu, hayal gücü zengin ve hayat dolu bir insandır³⁸.

Eğitimine, yetiştirilmesine önem veren bir anne-babanın varlığı daha küçük yaşlarında onun kişiliğini şekillendirmiştir. *Şiir ve Hakikat* adlı öz yaşam öyküsünde tabiatının annesine ve babasına benzeyen özelliklerini şöyle açıklamıştır, “*Babamdan dış görünüşümü ve hayatı ciddi sürdürmeyi, anacığımdan da şen tabiatımı ve hayal kurma zevkimi aldım.*”³⁹. Goethe dış görünüşünü, ciddiyetini, akıl ve mantığa uymayı babasından; hayal gücünün zenginliğini, anlatma zevkini ve duygu derinliğini ise annesinden almıştır. Kendisine ilk edebi bakış açısı annesi tarafından aşılanmıştır. Bundan dolayı da Goethe, annesi ve babası arasında çok dengeli bir çocukluk çağı geçirmiştir. Goethe’nin ilk öğretmenliğini ise babası yapmıştır. Kültürlü bir ailede büyüyen yazar, evlerindeki zengin kütüphaneden yararlanmış ve küçük yaşlardan itibaren okumayı çok sevmiştir. Fransızca, Latince, Eski Yunanca gibi dilleri öğrenmiş ve eserleri orijinal dillerinden okumaya özen göstermiştir. Babası yabancı dil öğrenmesine önem vererek ona Latince, Yunanca, İbranice, Fransızca, İngilizce ve

³⁸ Süreyya İlkılıç, “Goethe-Hafız İlişkisi”, Nesrin Ab (Ed.), *Uluslararası Sosyal Bilimler Ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu (Usves) Tammetin Kitabı* (ss: 499-508), Asos Yayınevi, Elazığ 2020.

³⁹ Gürsel Aytaç, *Goethe ve Dünya Edebiyatı*, Hece Yayınları, Ankara 2019, 12.

İtalyanca dillerini öğretmiştir. Goethe bu sayede henüz on altı yaşındayken antik kültüre ait eserleri ve doğu dünyasından *Bin Bir Gece Masallarını* okumaya başlamıştır. Alman halk efsanelerinden henüz çocukken etkilenen Goethe, babasının dinî eğitiminden de faydalanmıştır⁴⁰.

Babası zaman zaman Goethe ve kız kardeşini kiliseye götürerek onların İncil ile tanışmalarını sağlamıştır. Her ne kadar Goethe dindar yetiştirilmeye çalışılsa da daha sonraları katı Hristiyanlık kalıplarından uzaklaşmıştır. Fakat yine de İncil'den etkilendiğini söylemekten de kaçınmamıştır. Onun çocukluğunda kendisini çok etkileyen durumlardan birisi, 1759 yılında Frankfurt'un Fransızlar tarafından işgal edildiği yedi yıl savaşlarıdır. Bu savaşlar esnasında Goethe ve ailesinin evi Fransız sivil idaresinin komutanı Graf François de Thoranc tarafından iki buçuk yıllığına karargâh olarak kullanılmış ve bu komutan küçük Goethe ile dostluk kurmuştur. Ayrıca işgal vesilesiyle Frankfurt'ta temsiller veren Fransız gezici tiyatrosu da Goethe'yi etkilemiştir⁴¹.

Goethe henüz on altı yaşındayken babasının arzusu üzerine Leipzig'teki hukuk fakültesine başlamıştır. Leipzig'te kaldığı dönemde oldukça hareketli zamanlar geçirmiş, bu durum onun sağlığının bozulmasına neden olmuş ve tekrar baba evine geri dönmek zorunda kalmıştır. Yaşadığı zor zamanlar ailesinin yanına dönmesine ve psikolojik destek almasına neden olmuştur. Yarım kalan tahsilini 1770'de Strassburg'ta tamamlamıştır. Hukuk doktorasını tamamlayamayan yazar bir rahibin kızı olan Friederike Brion'a karşı sevgi duymuş ve bundan dolayı şiirler yazmıştır. Bu genç kız Goethe'nin Strassburg'daki duygu dünyasını belirlemiştir. Frankfurt'a geri dönen Goethe 1771'de ilk edebî faaliyeti olan Ossian'dan tercümeler yapmış, Shakespeare'in eserleriyle yakından ilgilenmiştir⁴².

Hukuk stajı için Wetzlar'e 1772'de gitmiş, orada Charlotte Buff'la tanışmış ve âşık olmuştur. Onun arkadaşı Kestner ile nişanlı olduğunu öğrenen Goethe karmaşık duygular içine girmiş ve 1774 yılında *Genç Werther'in Acıları* adlı mektup tarzında monolog romanını yazmıştır. Bu romanı dört hafta gibi kısa bir sürede bitiren yazar, eseriyle okuyanları adeta ele geçirerek gençler arasında “Werther Etkisi” adlı bir akıma

⁴⁰ Gelehrte, 2016, 301.

⁴¹ Gelehrte, 2016, 117.

⁴² İlkılıç, 2020, 499.

neden olmuştur. Goethe 1773'te ise *Götz von Berlichingen* adlı otobiyografik dramı yazmıştır. *Clavigo* adlı beş perdelik nesir trajedisini 1774'te, *Urfaust*, *Prometheus* ve *Mahomet* gibi fragmanları ise 1775'te yazmış, Lili Schönmann ile nişanlanmış, İsviçre'ye ilk seyahatini gerçekleştirmiş ve Weimar'a davet edilmiştir. Aynı yılın sonbaharında nişanı bozulmuştur. 1775-1776'da *Stella: Ein Schauspiel für Liebende*'yi yazmıştır⁴³.

1776'da Leipzig'e seyahat etmiş, aynı yıl Weimar'da özel elçilik müşaviri sıfatıyla devlet hizmetine girmiş, İlmenau'da madencilğe hazırlanmış ve Prens kendisine geçimini rahatlıkla sağlayabileceği bir gelir kaynağı ve meskenler bağışlamıştır. Weimar'da aristokratların içine girmiş ve böylelikle sosyal çevresi genişlemiştir. Kız kardeşi Cornelia 1777 Haziran ayında ölmüş, 1778'de Dük Karl August ile Berlin ve Posdam'a seyahat etmiş ve 1779'da ise savaş ve yol inşaatıyla ilgili komisyonda yönetim görevini üstlenmiştir. 1780 yılında mineralojiye ilgi duymuş, 1781'de Weimar'da sosyete hayatına katılmış ve yine Weimar'da çizim enstitüsünde anatomi konferansları vermiştir⁴⁴.

1782'de Thüringen'e diplomatik seyahatler yapmıştır. 1785'te botanik çalışmalarıyla ilgilenmiş, 1786'da İtalya'ya seyahat ederek Venedik ve Roma'yı gezmiş ve orada 1779'da başladığı *Iphigenie Tauris*'te adlı beş perdelik tragedyayı tamamlamıştır. Yine 1788'de İtalya'da *Egmont* adlı beş perdelik nesir eserini tamamlayan Goethe, tekrar Roma'dan Weimar'a dönerek komisyon dışında tüm görevlerden uzaklaşmış, Rudolstadt'da Friedrich Schiller ile ilk kez bir araya gelmiş ve *Torquato Tasso* adlı beş perdelik tragedyasını yazmıştır. Yazarın İtalya dönüşü birlikte yaşamaya başladığı Christiane Vulpius, küçük bir burjuva ailesinden gelen, okuma yazmayla ilgisi olmayan yapısıyla adeta Goethe'nin düşünce ve kültür yapısına karşıt bir kutup gibidir. İkili arasındaki sınıfsal fark dikkat çekicidir. Hatta Goethe'nin Vulpius ile evlenmesi, çevresi tarafından tuhaf karşılanmış olsa da Goethe'yi çeken yönü onun doğal olmasıdır. İkili, oğulları August, 1806 yılında dünyaya geldikten sonra evlenmiştir. Bu evlilikten birkaç çocukları dünyaya gelmesine rağmen bunlardan sadece

⁴³ Ercan, 2019, 2.

⁴⁴ Aytaç, 2019, 97.

August hayatta kalmıştır. Goethe hayatına giren çoğu kadına olduğu gibi Christiane Vulpius'u da ölümsüzleştirerek *Römische Elegien* (1788) adlı eseri yazmıştır⁴⁵.

1789'da Venedik'e seyahat etmiş ve renk kuramı üzerine çalışmalar yapmıştır. 1792 yılında Dük Karl August'un yanında Fransa'da mücadele ederek, Mainz kuşatmasında gözlemci olarak bulunmuştur. 1794'te hayvanlar arasında geçen bir destan olan *Reineke Fuchs*'u tamamlamış, Jena'da Schiller ile bitkiler üzerine konuşmalarda bulunmuştur. 1795-1796 yıllarında ise *Wilhelm Meisters Lehrjahre* isimli gelişim-oluşum romanını tamamlamıştır⁴⁶.

1797 yılında Goethe İsviçre'ye ikinci defa seyahatte bulunmuş ve yine bu yıl içerisinde Frankfurt'ta annesini son kez ziyaret etme imkânını yakalamıştır. Aynı yıl *Hermann und Dorothea* eserini destan tarzında tamamlamış, 1801 yılında dev yılanlığı (bir tür deri iltahabı) hastalığına yakalanmış, 1802'de Jena'ya sık sık seyahatlerde bulunmuş, 1803 yılında *Die Natürliche Tochter* trajedisini tamamlamış, yine aynı yıl Jena'da Doğa Bilimleri Enstitüsünün denetçiliği görevine getirilmiştir. Goethe 1804 yılında müşavir olarak tayin edilmiştir.

1808 yılında tüm dünyanın tanıdığı *Faust*'un ilk bölümünü yazmıştır. Ancak aynı yıl içerisinde annesini kaybetmiştir. 1809'da *Wahlverwandschaften* isimli romanını tamamlamayı başarmıştır. 1810 yılında ise *Farbenlehre (Renk Öğretisi)* isimli yapıtını bitirmiştir. 1811 yılında *Dichtung und Wahrheit (Edebiyat ve Hakikat)* otobiyografisinin ilk bölümünü yazmış; 1812 yılında ise Ludwig von Beethoven'le tanışarak kendi otobiyografisinin ikinci bölümünü tamamlamıştır. 1813'te otobiyografisinin üçüncü bölümünü yazarken, 1815 ise yılında Weimar ve Jena'daki tüm bilim ve sanat kurumlarının baş denetçiliğine ve devletin önemli yönetim alanlarına ataması yapılmıştır. Ne yazık ki eşi Christiane'yi 1816 yılının Haziran ayında kaybetmiştir.

1819 yılında, 1815'te yazmaya başladığı en kapsamlı şiir kitabı olan *West-östlicher Divan (Doğu-Batı Divanı)* isimli yapıtını bitirmiştir. Yoğun bir hayat içerisinde koşuşturan Goethe, 1825'te *Faust* trajedisinin ikinci kısmını yazmaya devam etmiştir. 1830 yılında otobiyografisinin dördüncü bölümünü tamamlarken, bir yıl sonra

⁴⁵ Gürsel Aytaç, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1983, 239.

⁴⁶ Sedef Açıkgöz, *Johann Wolfgang Von Goethe'nin 'Gönül Yakınlıkları' eseri İle Mehmet Rauf'un Eylül Eserinin Evlilik Sorunsalı Ekseninde Karşılaştırmalı İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019.

ise *Faust* trajedisinin ikinci kısmını tamamlamıştır. 1832 yılının 16 Mart'ında hastalanan Goethe 22 Mart 1832 yılında Weimar'da hayata veda etmiştir⁴⁷.

3.1.1.1. Johann Wolfgang von Goethe'nin İtalya Seyahati (1786-1788)

Goethe, 1786 yılında bunalımlı bir dönem geçirmiştir. Charlotte von Stein ile ilişkisi giderek artan bir isteksizlik doğurduğundan, mesleğindeki faaliyetlerini ümit ettiği şekilde yerine getirememiştir ve saray yaşantısının zorluklarından rahatsızlık duymuştur. Fakat her şeyden önce bir kimlik buhranı içerisine girmiştir. Artık kendi ölçütlerinin neler olduğunu bilemeden, kendi kendisiyle çelişir hale gelmiş ve bu durumu, İtalya'ya yapacağı bir seyahatle ortadan kaldırma yolunu seçmiştir. Eylül 1786'da sadece hizmetçisi Philipp Seidel'e haber vererek yola çıkmıştır.

O dönemde *Genç Werther'in Acıları*'nın yazarı olarak dünya çapında tanınan Goethe, toplumda herhangi bir sosyal kontrol olmamasından faydalanarak ismini değiştirerek takma bir adla seyahatini gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Verona, Vicenza ve Venedik'deki ikametlerinden sonra, kasım ayında Roma'ya gelmiştir. Napoli ve Sicilya'ya yaptığı dört aylık gezisinin yanı sıra, kasımın sonuna kadar da Roma'da kalmıştır. Goethe, İtalya gezisi esnasında Roma ve Grek sanatının değişik stillerini ayrıntılı olarak araştırma fırsatını yakalamıştır. Bunlarla birlikte, İtalya'nın farklı ve Akdeniz'e has olan tabiatı üzerinde değerlendirmeler yaparak fikirler üretmeye başlamıştır. İnsan anatomisi üzerine de kapsamlı çalışmalar yürüterek, bilimsel teoriler ortaya atmıştır. Siena, Floransa, Parma ve Milano şehirlerine yaptığı seyahatlerin ardından, iki yıl sonra, Weimar'a geri dönmüştür⁴⁸.

İtalya seyahati ünlü yazar üzerinde ölümüne kadar geçen zaman içerisinde köklü değişimlere neden olmuştur. Dünyaca bilinen Alman halk efsanesi olarak karşımıza çıkan *Faust* ile ilgili çalışmalar belki de bu değişimin önde gelen örneklerinden biridir. Yazarın iki ciltten oluşan bu eseri dünya klasikleri arasında yerini almıştır. Aslında yazarın birçok eseri hem oluşum hem de yazım aşamasında çok uzun süreler almıştır. Örneğin *Egmont* adlı beş perdelik tragedyası her ne kadar 1775 yılında başlamış olsa da

⁴⁷ Sara Delinger, *Aufbau und Funktion des Liebesdreiecks in Goethes Roman "Die Leiden des jungen Werther"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences, Osijek 2019.

⁴⁸ Delinger, 2019, 2.

eser 1787 yılında nihayete kavuşmuştur. Ancak yazarın hiçbir eseri *Faust* gibi uzun soluklu bir çalışma değildir. Goethe, yaklaşık olarak bu esere altmış yılını vermiş ve dünya edebiyatına ölümsüz klasik bir eser hediye etmiştir⁴⁹.

İtalya'ya 1786-1788 yılları arasında yaptığı bu iki yıllık seyahat Goethe'nin antik döneme olan hayranlığını daha da ön plana çıkarırken seyahat dönüşünde Friedrich Schiller'le birlikte klasik dönemin kapılarını aralamıştır⁵⁰. Tezimiz kapsamında derinlemesine incelenen *Iphigenie Tauris*'te isimli tragedyasının Goethe'nin İtalya seyahatinden sonra olgunlaşarak doruğa eriştiği söylenebilir.

3.1.2. Johann Wolfgang von Goethe'nin Eserleri

Goethe toplumsal değerlere, insanlığın her alanda olumlu değişimine, insanların erdemli bir yaşam sürmesine inanan Alman ve Dünya edebiyatının etkin yazarlarının başında gelmektedir. Hatta Kafka, Goethe'yi “*hayat üzerine söylenebilecek olan her şeyi söyleyen biri*” olarak tanımlamaktadır⁵¹. Aslında Kafka bunu söylerken Goethe'nin eserlerinin ne kadar ayrıntılı ve bunun yanında felsefi yönünün de ne kadar derin olduğuna dikkat çekmek istemiştir.

Yazarın eserlerindeki derinlik tüm dünyayı etkisi altına almayı başarmıştır. *Die Leiden des Jungen Werthers (Genç Werther'in Acıları)* isimli eseri bunun en güzel örneklerindedir. Goethe, bu eserini 1774 yılında dört hafta içerisinde ve mektup tarzında yazmıştır. Bunu yazarken henüz 25 yaşındadır. Eser genç bir hukuk stajyerinin nişanlı olan Lotte isimli bir kadına aşık olmasıyla sonu intihara kadar uzanan, acı, ıstırap dolu bir olayı konu almaktadır. Romanın basılmasıyla kısa süre içerisinde pek çok intihar olayı yaşanmış ve bununla birlikte özellikle Almanya sokakları mavi ceket, sarı pantolon giyen bu hüznü taşıdığını göstermeye çalışan gençlerle dolmuştur. Bütün bunlar Alman edebiyatında köklü bir değişikliğe neden olmuş ve *Sturm und Drang (Fırtına ve Coşku)* adı verilen yeni bir akım başlamıştır⁵².

⁴⁹ Seehafer, 2013, 417.

⁵⁰ Aytaç, 2019, 14.

⁵¹ Tuğçe Canpolat, "Sabahattin Ali'nin “İçimizdeki Şeytan” romanında Nietzsche ve Levinas gerilimi." , 16, 2019.

⁵² Gökhan Şefik Erkurt & Hakan Şen, ““Genç Werther'in Acıları” Romanındaki İzleklerle Toplumsal Değişimlere Etkisi Bağlamında JW von Goethe'nin Evrensel Kişiliği ve Edebi Dehası”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(4), 2022, 1444-1482.

Yazar bilinen eserlerinin yanı sıra Fransız Devrimini eleştirdiği *Hermann ve Dorothea* adlı epik bir şiir de kaleme almıştır. Goethe deyince aklımıza öncelikle *Faust* gelir. Bu eserdeki ana karakter aslında yazarın kendisidir. Kendisini ve iç dünyasını yazıya döktüğü eşsiz bir eserdir. Yazarın hayatını derinlemesine inceleyen İngiliz bir yazar olan Lewes'in *Faust'u* şu sözlerle anlattığı aktarılır: “*Bu eser, birbirine benzemeyen hayalleri, birbirine uydurarak, ince anlamlar çıkarmak ustalığını, incelik, tuhaflık, esrar, ahenk, huşu, şüphe, sihir, alay gibi özellikleri hepsini kendisinde toplar. Bu eserde, kalbin ve sazın dokunulmayan teli kalmamıştır.*”⁵³.

Goethe, klasik dönemin en büyük yazarlarından biridir. Almış olduğu eğitim ve ailesinin kendisine destekleri sayesinde entelektüel bir kişiliğe sahip olmuştur. Latince, Fransızca, İbranice, İngilizce, Yunanca ve İtalyanca dillerini bilmesinin yanında, doğa bilimleri, din, bilimsel konular ve sanat üzerine de çalışmaları bulunmaktadır. Tüm bunlar yazarın eserlerine de yansımıştır. Örneğin *Heidenröslein* ve *Prometheus'u* şiir tarzında yazarken, *Bitkilerin Metamorfozu'nu* bilimsel deneme tarzında yazmıştır. *Mainz Kuşatması'nı* düz yazı tarzında yazarken, *Iphigenie Tauris'teyi* dram tarzında yazmıştır. *Die Natürliche Tochter'i* oyun tarzında yazarken, *Hermann ve Dorothea'yi* destansı şiir tarzında yazmıştır. *İtalya Seyahat'ini* gezi yazısı tarzında yazarken, *Faust'u* dram tarzında yazmıştır. Bu oldukça geniş eser ve tür yelpazesi yazarın gerçekte ne kadar entelektüel ve derin bir bakış açısına sahip olduğunu ispatlar niteliktedir.

3.1.3. Johann Wolfgang von Goethe'nin Edebiyattaki Yeri ve Önemi

Dünya edebiyatı denilince belki de akla gelen ilk isimlerden biri olan Johann Wolfgang von Goethe'nin edebi yönüne eğilmeden önce yazarı edebi alanda bu kadar ön plana çıkaran, O'nu böylesine büyük bir marka haline getiren yaşamının bazı ince detaylarına değinmek gerekir. Her ne kadar yazarın hayatını anlatırken birçok detaya inilmiş olsa da O'nu şekillendiren bazı noktalara da değinmek önemlidir kanımızca.

Yazarın anne ve babası oldukça varlıklı ve döneminin aydın insanları grubu içerisinde yer almıştır. Öyle ki yaşadıkları evde oldukça büyük bir kütüphane, resim ve tablo koleksiyonu bulunmaktadır. Henüz çok küçükken kitap sayfalarının o muhteşem kokusu ile tanışması, bir tabloya veya bir resme bakarken bunun sadece bir miktar boya

⁵³ Neşe Onural, “Goethe'nin Faust'ta Yansıyan Kişiliği”, *Kurgu Dergisi*, 7(1), 1990, 333-345.

ve birkaç fırça darbesi kullanılarak oluşturulmuş bir nesne olmadığını anlaması çok uzun sürmemiş olacak ki, hukuk eğitimi almaya başladığı dönemde sanatçılarla, edebiyatçılarla, arkeologlarla vs. yaklaşmıştır. Yazar, erken yaşlardan itibaren oluşan bu bilinç düzeyinin bakış açısına yansımaları nedeniyle bir insana veya bir nesneye bakıp geçmek yerine onu anlamayı ve tanımayı tercih etmiştir. Yani diyebiliriz ki yazar bakmayı değil görmeyi öğrenmiştir. Bütün bunlar Johann Wolfgang von Goethe'nin muhteşem eserler yazmasına ve dünya edebiyatına yön vermesine neden olmuştur diyebiliriz.

Ayrıca Goethe, daha önce de belirtildiği gibi edebiyatın yanı sıra tabiat bilimleri, eğitim ve felsefe gibi birçok alanla ilgilenen dünyaca ünlü bir yazardır. Goethe'nin edebiyata olan yeteneği Alman yazarlara duyduğu ilgi ile çocukluk zamanlarında kendini göstermiştir. O çağlarında edebiyat ödevlerini isteklilikle yerine getirmesi ve yazdığı doğaçlama şiirleri edebiyat alanında büyük bir deha olacağının işaretlerini vermiştir.

Alman kültürü için önemli kabul edilmiş Arthur Schopenhauer ve Madame de Stael tarafından dehası övülen Goethe, 1774'te yazmış olduğu ilk romanı *Genç Werther'in Acıları* eseriyle toplumun kültürel bir değişim yaşamasına neden olmuştur. Yaşadığı çağın toplumunda bu denli derin değişimlere sebep olan Goethe, *Genç Werther'in Acıları* eserindeki edebi tutumu, ortaya koyduğu anlatım, duyguları ifade edişindeki coşkulu tavır ve dönemin gençlerinin düşüncelerini/duygularını ifade etmedeki yetkinliğiyle başarısını evrensel bir boyuta taşımıştır. Öyle ki bu romanı sayesinde daha önce belirtildiği gibi Alman edebiyatında büyük bir çığır açan Sturm und Drang (Fırtına ve Coşku) isimli edebi akımı oluşturmuştur. Dünya klasikleri arasında yer alan *Genç Werther'in Acıları* eseri yıllarca okul müfredatlarında yer almış, sosyolojik ve psikolojik açıdan da incelenmiştir. Böylece Goethe'nin edebi alandaki dehasının sınırları görülebilmıştır⁵⁴.

Goethe'nin edebi kişiliğini anlamak için *Faust* adlı eserini de irdelemek gerekir. Goethe bu eseri, bir kişinin dramı olma kısıtlılığından çıkarıp insanlığa atfetmiştir. İnsan özelliklerini edebi anlamda analiz etme ve sentezlemeyi ustaca yerine getirmiş olmanın sonucunda tüm insanlığı temsil eden bir yapı ortaya koymuştur. Goethe'ye göre

⁵⁴ Erkurt & Şen, 2022.

edebiyat yüzünü çağın gerekliliklerine dönmelidir. Bu sebeple edebiyat çevrelerince çağdaş dünyanın edebiyatla ilişkilendirilmesinde aksamalar olduğunu savunur. Goethe'nin edebi kişiliği, insan ve toplum ikilisi üzerine yaptığı sorgulamalar ile daha rahat kavranabilmektedir.

Sonuç olarak Goethe'ye göre edebiyat, toplumun belirli bir kesimine hitap etmektense tüm toplumu kucaklamayı hedeflemelidir. Ayrıca edebiyatın en güçlü ve temel amaçlarından olan insanı anlama ve anlamlandırma çabası edebiyat ve hümanizm arasında güçlü ve bir o kadar zorunlu bağların kurulmasını sağlar. Bu yönüyle ele alındığında hümanizm, insanın temel özelliklerinin geliştirilmesini hedefleyen zihinsel ve kavramsal akımların tamamı olarak düşünülebilir. Farklı açıdan bakıldığında ise hümanizm, evreni ve sosyal sistemleri insan aracılığıyla anlama yaklaşımı veya insan-kainat ilişkisini anlatma çabası olarak değerlendirilebilir. Tezimiz kapsamında incelenen *Iphigenie Tauris*'te eserinde ise Goethe'nin hümanist bakış açısı yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

3.2. JOHANN WOLFGANG VON GOETHE'NİN “IPHIGENİE TAURIS'TE” ADLI TRAGEDYASININ ÖZETİ

Hümanizm kelimesi Latince 'Humanus' kelimesine dayanmakta ve insana dair konularla ilgilenen bir düşünce sistemi anlamında kullanılmaktadır. Bu kavramın kökenleri Cicero'nun insanın eğitimini belirtmek için kullandığı "humanitas" kelimesine dayanmaktadır. Yunancadaki karşılığı “*Paideia*” kelimesidir ve ilk olarak Romalılarda “*eğitim, kültür ve kültürle ilişkili konular*” anlamında kullanılmıştır. Hümanizm'in amaçları arasında insanın değerlerini kabul etmek, insanın doğasını, sınırlarını, ilgi alanlarını araştırmak ve insanı ölçüt olarak almak yer almaktadır. Hümanizm kapsamında “*Homo Humanus*”, “*Homo Barbarus*” olmak üzere iki zıt kavram yer almaktadır. Homo Humanus, Romalıların Yunan kültüründe eğitim görmüş bir kişi olarak nitelendirdiği bireyi tanımlamaktadır. Bu birey toplumda yüksek bir statüye sahiptir. Homo Barbarus ise felsefeden ve eğitilmiş bireylerin özel tavırlarından yoksun olan kişiyi nitelendirmektedir. Bu kişi hayatın merkezinden uzak, tekdüze bir yaşama

sahiptir⁵⁵. Goethe'nin *Iphigenie Tauris*'te adlı eseri bireylerin homo barbarustan homo humanusa olan evrimini eser boyunca açık bir şekilde göstermiştir. Alt metin olarak ise homo humanus özelliklerini barındıran bireylerin toplumu dönüştürmeye yönelik etkilerini okuyucuya hissettirmiş bir tragedyadır. Tragedyalar konularını söylencelerin yanı sıra mitolojik öykülerden alarak zamanla şekil kazanan eserlerdir. Tragedya yazarlarının genellikle eser içeriklerini mitoslardaki öykülerden seçtikleri görülmektedir. Eserlerin konuları arasında tanrılar, tanrıların yaklaşımları, insanlara veya çevrelere getirdikleri kurallar yer almıştır. Sözlü bir anlatımdan yavaş yavaş yazılı anlatıma kaymaya başlayan mitoslarda tanrısal öğelerin ve söylencelerin etkisi azalmaya başlamıştır. Böylece dünyayı daha yakından tanıma isteği, geçmişteki insanların yaşam, inanış ve olaylara yaklaşım tarzlarını öğrenme merakı edebiyatın kendi dilini oluşturmasını sağlamıştır. Bunu yaparken mitoslardan destan ve tragedyalara geçişlerin yaşandığı görülür.

Edebiyatta oluşan bu dil ve mantık süreci insanoğlunun geçmiş yaşamıyla ilgili derin bilgileri günümüze taşımıştır. Tragedya yazarlar ise edebiyatın bu dönüşüm sürecinde mitlerden oluşan konu zenginliği sayesinde, kendi tarzlarını oluşturup okurlara ulaşılmaya çalışmışlardır. Bu yol oldukça başarılı olacak ki eserlerde ilgili dönemin sorunlarının konu edinmeye başlandığı ve hatta sorunlarla ilgili olarak çözüm önerileri sunulduğu görülür⁵⁶. Böylece çağının sorunlarını yansıtan konular, bunları çözmek için yapılan kahramanlıklar ve öne sürülen çözümler o dönemin niteliklerine uygun olarak eserlerde yerini almıştır. Yukarıda belirtilenlere örnek teşkil edercesine mitlerin söylencelerden almış oldukları mirası, döneminin iktidar yapısından, insanların günlük yaşantısına; dini motiflerinden, kültürlerine kadar birçok alana aktardığı görülmüştür⁵⁷. Buradan hareketle tragedyalar da mitlerden ve efsanelerden köklenen bir yapıyla evreni, toplumu ve insanı kurgularına taşımaya ve özetlemeye çalışmıştır.

Bunun en iyi örneklerinden biri olarak Goethe, *Iphigenie Tauris*'te isimli tragedyasında mitolojik izlekler, toplum yapısı, hümanizm, kadın, ideal insan

⁵⁵ Muhammad Arif Khan, "Exploring Perspectives of Humanism", *Dialogue*, 14(1), 2019, 30; Costas Douzinas, "Humanity, Military Humanism And The New Moral Order", *Economy and Society*, 32(2), 2003, 159-183; Nesrin Kale, "Hümanizm", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25(2), 1992, 763-770.

⁵⁶ Achim Geisenhanslüke, *Literatur und Wahrheit, Alte Fragen und neue Antworten. In Die Wahrheit in der Literatur*, Wilhelm Fink Verlag, Deutschland, 2015.

⁵⁷ Barry B. Powell, *Einführung in Die Klassische Mythologie*, Springer Verlag, Stuttgart 2016.

kavramlarıyla aynı sarmalda anlamlı ve başarılı bir yapı oluşturmuştur. Tragedya genelinden inceleyerek geldiğimiz bu adımda tezimizin konusunu oluşturan Goethe'nin beş perdeden oluşan "*Iphigenie Tauris'te*" adlı eserini şöyle özetleyebiliriz.

Iphigenie, tanrıça Artemis ile ilintili önemli bir söylencedir ve babası Agememnon tanrıçanın kutsal geyiğini avladığı için karşılığında evlatlarından birini kurban etmesini istemiştir. Diğer çocukları küçük olduğundan baba büyük kızı Iphigenie'yi kurban etmek ister. Iphigenie Aulis'te kurban edilirken tanrıça Diana onu kaçıtır ve barbarların yaşadığı Tauris'e yani Kırım'a götürerek onu kendi tapınağına başrahibe olarak görevlendirmiştir. Bu olayın üzerinden yıllar geçmiştir ve ailesinin Iphigenie'nin hayatta olduğundan ve Tauris'e bırakıldığından haberi yoktur. Bütün insanlar onun babası tarafından kurban edildiğini zannetmiştir.

Iphigenie, Tauris'te beklenenin aksine oldukça sıcak karşılanmış ve fazlasıyla değer görmüştür. Ancak içinde bitmek bilmeyen bir özlem vardır. Hikâyenin devamında tesadüfen erkek kardeşi Orestes ve yol arkadaşı olan Pylades ile karşılaşır. Büyük bir özveri ve yaşanan örnek bir hayat sonrası, Iphigenie özlem dolu yuvasına tekrar döner. Eserdeki karakter sayısı oldukça sınırlıdır ve karakterler kısaca şunlardır. Iphigenie, Tauris bölgesindeki Diana (Artemis) tapınağının rahibesidir. Thoas, Tauris Kralını temsil ederken, Arkas ise kralın sadık yardımcısıdır. Orestes, Iphigenie'nin erkek kardeşidir. Çocukluğundan itibaren Orestes'e yoldaş olan arkadaşı Pylades ise eserdeki diğer bir kahramandır.

Esere giriş yaparken kahramanlarımızdan Orestes ve Pylades'in Yunanlı iki karakter olduklarını, Tauris Kralı Thoas ve Kralın yardımcısı olan Arkas'ın ise bugünkü ismi ile Kırım olarak bilinen bölgede yaşayan karakterler olduklarını bilmekte fayda vardır. Eserdeki karakterler detaylı olarak incelendiklerinde, Orestes ve Pylades'in batı dünyasını, Thoas ve Arkas'ın ise doğu dünyasını temsil ettikleri görülmektedir. Eserdeki karakterler yaşadıkları bölgelere göre irdelendiğinde batının medeniyeti, doğu dünyasının ise barbarlığı simgelediği çıkarımına ulaşılması mümkündür. Yazar bu noktada iki karşıt kutup arasında uzlaşmayı sağlayan ve hümanizmi, akıl ve mantığı ön plana çıkaran Iphigenie karakteri ile ideal insan kavramına vurgu yapmaya çalışmıştır.

Eser beş perdeden oluşmaktadır. Eserin ilk perdesi dört sahneden meydana gelmektedir. Bu bölümde Tauris'te olan Iphigenie'nin sevdiklerinden ve vatanından

uzak kalmasını, ideal insan olarak tanımlanan karakterin yaşadığı özlem duygusunu, Tauris Kralı ve yardımcısı ile tanışmalarını, barbar bir toplumun Kralını zamanla nasıl ikna ettiği görülür. Yazarın dilinden dökülen şu sözler bizlere barbar bir toplumun Iphigenie'nin dokunuşlarıyla zaman içerisinde evrilerek ideal topluma dönüşümünü kanıtlar:

*“Kralın kederli ruhunu kim neşelendirdi?
Kim o eski korkunç âdeti
Diana'nın tapınağında her yabancının
Kanını akıtarak yaşamını teslim etmesini,
Yıl be yıl yumuşak konuşmasıyla ikna ederek engelledi.”⁵⁸.*

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi Iphigenie'nin orada yani Kırım/Tauris'e medeniyeti ve insanlığı getirdiğini ve ayrıca o zamana kadar olan yabancıları öldürme olayından kralı vazgeçirdiği gözlemlenmektedir. Iphigenie uzun yıllar uzakta kalmasına rağmen ülkesine ve sevdiklerine karşın derin bir özlem içindedir. Iphigenie'nin özlemi eserde karşımıza şu cümlelerle çıkar:

*Ve alışamıyor ruhum buraya.
Birkaç yıldır saklı tutuyor beni burada,
Teslim olduğum yüksek bir irade;
Ama yine yabancıyım buraya ilk günkü gibi şimdi de⁵⁹.*

Iphigenie kurban edildiği sırada Aulis'ten alınıp barbarların yaşadığı Tauris topraklarına geleli uzun yıllar olmuştur. Kral Thoas dâhil orada yaşayan herkes O'nu büyük bir saygı ve sevgi ile karşılamıştır. Aslında büyüdüğü topraklar ile içinde yaşamak zorunda kaldığı toprakların kültürü ve gelenekleri farklıdır. Her ne kadar kendisine bu topraklarda iyi davranılsa da kendi ülkesine, ailesine karşı bitmeyen bir hasret içinde yaşar. Burada özgürdür ama yine de Iphigenie kendisini özgür olarak görmez. Çünkü O'na göre sadece iyi davranılmak ve nefes almak özgürlük değildir. Iphigenie o topraklarda kaldığı sürece birçok değişiklik olmasını sağlamıştır. Önceleri Tauris'te topraklarına ayak basan yabancıları kurban etmek gibi barbarca bir gelenekleri vardır. Ama Iphigenie Artemis tarafından kendi tapınağına başrahibe olarak getirilince

⁵⁸ Johan Wolfgang Von Goethe, *Iphigenia Tauris'te*, (Çev.: Mehtap Kazar), İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2020, 13.

⁵⁹ Kazar, 2020, 7.

Iphigenie'nin istemiyle kral Thoas bu ritüelden vazgeçmiştir. Iphigenie'nin yumuşak başlı olması, iyi niyetli davranışları, saf ve duru hali Kralı bu konuda ikna etmiştir. Yazar burada bir taraftan ideal insanı oldukça belirgin bir şekilde ön plana çıkarırken diğer taraftan yaşam şartları ne kadar iyi olursa olsun insanın kendi vatanına duyduğu özlemi ve ne olursa olsun yaşadığı topraklarda bir yabancından öteye gidememesine vurgu yapmıştır.

Kral Thoas önceleri Iphigenie'ye bazen yakın bir dost bazen de bir baba şefkatiyle yaklaşmıştır. Ancak daha sonraları kralın oğlu savaşta ölür ve O da soyunu devam ettirebilmek adına kendisine en uygun aday olarak Iphigenie olduğuna karar vererek ona evlenme teklif eder. Kral Thaos evlilik teklifinin kabul edilmemesi üzerine Iphigenie'yi baskı altına almak ve aynı zamanda teklifini kabul etmediğinden dolayı cezalandırmak için tekrar kurban edimini yürürlüğe koyacağını dile getirir.

Birinci perdenin üçüncü sahnesinde Iphigenie kralın evlilik teklifinin kendisini çok onore ettiğini söylese de teklifi kabul etmez. Kral Thaos'a anlatması zor olsa da Tauris'e nasıl geldiğini ve aslında kim olduğunu kısaca açıklamıştır. Babası Agamemnon tarafından kurban edileceğini bilmeden Aulis'e çağrıldığını, Diana (Artemis) tarafından kurtarılıp bu topraklara rahibe olarak getirildiğini ve en önemlisi kendinin lanetli Tantalid soyundan geldiğini itiraf etmiştir. Yakınlarını, ailesini ve vatanını çok özlediğini ve geri dönmek istediğini krala iletmiştir. Eserdeki asıl gerilim bu konuşulanlardan sonra başlar.

Kral bu diyalogdan hiç hoşnut olmamış ve Iphigenie'ye çok iyi davrandığını ve ülkesine ayak basan yabancıları kurban etme ritüelinden vazgeçtiğini söyleyerek Iphigenie için verdiği tavizlere vurgu yapmıştır. Bunun üzerine Iphigenie Krala kendisine olan tavrından dolayı minnettarlık hissetse de, ülkeye gelen yabancılara yapılan bu barbarlığın ve çağ dışı ritüellerin kabul edilemez olduğunu ve Kralın kendi otoritesini korumak amacıyla yaptığı bu uygulamaları sanki tanrılar istiyormuş gibi göstermeye çalışmasının doğru olmadığını şu sözlerle dile getirmiştir;

*Ben bunu asla kendi adıma istemedim.
Yanlış anlamıştır tanrıları o kişi,
Onları kana susamış zannediorsa, oysaki o onlara,
Sadece kendi korkunç fiillerini yamıyor demektir.⁶⁰*

⁶⁰ Kazar, 2020, 35.

Bu noktada Iphigenie'nin sadece kendi isteklerini ve kendisine karşı tavırları önemsemeden yapılanları genel olarak değerlendirmesi ve insanlık dışı olduğunu vurgulaması bizleri yine ideal insan modeline götürmektedir. Günlük yaşantımızda buna çok benzerdir aslında. Yaşamın her alanında ortak paydada buluşmanın önemli olduğu, bireyselden ziyade genel çıkarların önemsenmesinin hem bireye hem de topluma kazanım sağladığı görülmektedir. Ayrıca kadın bir karakter olarak Iphigenie'nin kendisine sunulan kraliçe olma teklifini elinin tersiyle bir kenara itmesi ve var olan barbarlığı kralın yüzüne vurması, dürüst ve korkusuz bir kadına vurgu yapmaktadır.

İkinci perde Orestes (anne katili), yol arkadaşı Pylades ve Iphigenie arasında geçmektedir. Yabancılar tapınağa geldiğinde Iphigenie onların kendi ülkesinden geldiklerini öğrenir. Onların kim olduklarını ve neden buraya ayak bastıklarını merak eder. Önce Pylades ile konuşur. Pylades gerçek kimliklerini gizleyerek, Iphigenie'ye Orestes ile kardeş olduklarını ve ortanca kardeşini öldürdüklerini söyler. Kardeş katili olduğu için intikam perilerinin Orestes'i takip ettiklerini ve Apollon tarafından özgürlüklerine kavuşabilmek için Diana tapınağına gönderildiklerini dillendirir. Sonrasında ise Pylades, Iphigenie'nin bütün sorularına cevap verir. Esere göre ikinci perdenin ayrıntıları şöyledir.

Orestes anne katili olmanın verdiği büyük ızdırap ve yaşadığı buhranlı dönem nedeniyle çok acı çekmektedir. Acılarının ölümle sonlanacağına inanacak kadar çaresiz bir durumdadır. Annesi Klytaimestra öldürdüğü için ve anne kanı döktüğü için oç perileri Erinysler Orestes'in peşine düşerler. Orestes çıldırır ve Erinyslerden kurtulmak için oradan oraya atar kendini. Sonunda Atina'nın Oreopagos mahkemesi onu suçundan arındırır. Kan davası da burada biter ama Erinyler onun peşini bırakmaz. Beraatından sonra Orestes tanrı Apollon'a bu günahından arınması için ne yapması gerektiğini sorar. Tanrı ona Tauris'te doğuda barbarların elinde bulunan kardeşi (Diana) Artemis heykelini kendisine getirmesini ister. Bu görevi başarıyla sonuçlandırmak ve günahlarından arınmak için çocukluğundan beri hep yanında olan arkadaşı Pylades ile yola koyulurlar. İlk planda görev Tanrı Apollon'un ikizi olan tanrıça Diana heykelini tekrar Delfi tapınağına getirmek şeklinde anlaşılrsa da olay örgüsünün ilerleyen bölümlerinde babası tarafından kurban edilen Iphigenie'yi geri getirmek olduğu anlaşılacaktır. Çünkü tanrı Apollon ve tanrıça Diana gibi Orestes ve Iphigenie'de kardeşlerdir. Iphigenie'yi son anda kurban edilmekten kurtaran da tanrıça Diana'dan

başkası değildir. Ve onu barbarların yaşadığı ve kendi adına tapınak kurdukları Diana tapınağına götürür. Apollon tarafından istenilen kardeşinin heykeli aslında Orestes'in kendi kardeşi olan Iphigenie'dir.

Yine de Orestes Tanrı Apollon'un kendisine verdiği görevi unutmayarak Tauris'e Apollon'un kardeşi olan Artemis heykelini bulmaya gelmiştir. Ve ne büyük tesadüftür ki Diana tapınağında rahibe olan Iphigenie'nin kralın evlenme teklifini kabul etmediği gün Tauris'e gelen iki yabancı kurban edilmek için tapınağa getirilmiştir. Bunlar Orestes ve arkadaşı Pylades'ten başkası değildir. Kurban edilecek olanların kim olduğunu Iphigenie bilmez. Gelen yabancılar Yunanistan'dan gelen ve tanrı Apollon'un ikizi olan tanrıça Artemis'in (Diana) heykelini çalıp Apollon'a götürmek için görevlendirilmiş olan Orestes ve arkadaşı Pylades'dir. Bu perdede Orestes kız kardeşi ile karşılaşmasa da nihayet Pylades ile karşılaşmış ve konuşmuşlardır. Orestes ve arkadaşı Pylades tragedyanın ikinci bölümünde olay örgüsüne girerler. Kıyıda yakalanıp Diana tapınağına getirilirler. İkinci bölümün sonuna kadar kim oldukları açık değildir. Üçüncü bölümde artık yavaş yavaş birbirlerinin kim olduklarını öğrenmeye başlarlar. Sürekli intikam tanrıçaları olan Erinyler tarafından takip edilen Orestes sağlıklı bir ruh dünyası içinde değildir aksine sürekli sanrılar gören ve kendinden geçen delilik cinnetine varan bayılmalar yaşamaktadır. Öz annesini ve annesinin sevgilisini öldürdükten sonra Erinyler tarafından her yerde aranmakta ve takip edilmektedir. Erinyler, Yunan ve Roma Mitolojisinde evrendeki düzeni sağlayan, başkalarına zarar veren ve toplum kurallarının dışına çıkanları cezalandıran koruyucular olarak görülmüştür⁶¹. Ayrıca burada Tantalid lanetinin Orestes ve ailesini etkilemeye devam ettiği görülmüştür. Yabancıların nereden geldiğini öğrendiğinde Iphigenie kendi ailesi ile ilgili bilgiler sorar. Anne ve babasının nasıl ve ne şekilde öldüğünü ve kardeşleri Elektra ile Orestes'in yaşadığını öğrendiğinde rahatlar.

İlk karşılaşma esnasında Iphigenie, karşısında duranın ve kendisiyle konuşanın kardeşi olduğunu bilmez. Durmadan ülkesinde olup bitenlerle ilgili sorular sorar ve kız kardeşi Elektra ile ilgili bilgi almak ister ve onun hayatından endişelidir. Ancak Orestes karşısındaki kadının bu merakı ve detaylı soruları karşısında şaşkındır. Iphigenie ise kendisiyle ilgili hiçbir bilgi vermeden sadece sorduğu soruların cevabını dinlemiştir.

⁶¹ Erhat, ,1996, 327-328.

Orestes'in çektiği acılar her halinden anlaşılmaktadır. Iphigenie bu yaşadığı olaylar karşısında çok üzgün olduğunu, acısını paylaştığını söyleyerek kardeşi olduğunu bilmeden onu teselli etmeye çalışır. Hatta kardeşinin de benzer bir kader yaşadığını ona söylemiştir (Oysa konuştuğu insanın kardeşi olduğunu bilememesi ne kadar da acıdır.). Orestes bu insancıl, merhamet dolu kadına karşı aklındakileri ve gerçekte kim olduğunu daha fazla gizlemeden *“Zorluyor beni o güzel ağzın. Babalarının öldüğü gün, Elektra kardeşini saklayıp kurtardı”* diyerek kendini tanıtmıştır⁶². Bunun üzerine Iphigenie bundan böyle *“Benim kaderim sıkı sıkıya bağlıdır seninkine”*⁶³ diyerek kardeşi Orestes'e bir bütün olduklarını göstermiş ve O'nu bir nebze rahatlatmıştır. Iphigenie karşısındaki adamın kardeşi olduğunu bilmeden onu teselli etmesi sonucu Orestes kendi gerçek kimliğini açıkladığında kurban edimi için hazırlanan yabancıнын kardeşi olduğunu anlar. İlk planda Orestes annesini öldürdüğünü söylemez ama sonrasında itiraf ederek şunları söyler, *“Ve Klytimestra ölür oğul eliyle.”*⁶⁴.

Orestes bu soyun kuşaklardır süren lanetinin yok olması için bütün kardeşlerin ölmeleri gerektiğine inanır. Suçluluk duygusuyla birlikte ölümü arzulayan Orestes yine bir nöbet geçirir. Kız kardeşi onu güzel sözlerle teselli etmeye çalışsa da Orestes bu lanetten kurtulmanın tek yolunun ölüm olduğunu ve bu lanetin bitmesini istediğini belirtmiştir. Orestes kardeşinin yanından ayrılır ve Iphigenie'nin dudaklarından şu sözler dökülür;

“Dinlersiniz çocukça bir tavırla acele etmemizi isteyen yakarışımızı.

*Ama sizin eliniz, asla koparmaz altın cennet meyvesini.”*⁶⁵.

Yukarıdaki sözleriyle Iphigenie'nin şartlar ne olursa olsun hem kendisinin hem de kardeşi ve yol arkadaşının yanlışa düşmemesi için çabaladığı görülmüştür. Bu noktada yazar yine ideal insan izleğine çok ince ve etkili bir vurgu yaparak okuyucuya yönelmiştir. Oldukça bitkin düşen Orestes daha fazla dayanamayarak olduğu yere yıkılmış, çaresiz kalan Iphigenie'nin yardımına Pylades koşmuştur.

Orestes bu nöbet sırasında kendisini ölümler diyarında yani Hades'in dünyasında bulur. Orada öldürmüş olduğu annesi ve onun aşığı tarafından öldürülen babası

⁶² Kazar, 2020, 61-62.

⁶³ Kazar, 2020, 67.

⁶⁴ Kazar, 2020, 63.

⁶⁵ Kazar, 2020, 66.

Agamemnon'un kendisine sevgi dolu yaklaşımlarına tanık olur. Bu karanlıklar diyarında dolaşırken bütün akrabalarının intikam, lanet gibi kavramlardan uzak bir şekilde huzur içinde yaşadıklarını görmüştür. Orestes yaptığı ve yaşadığı her şeyi unutabilme adına Lethe isimli unutkanlık ırmağından bir kadeh içmek istemiştir. Ölüler diyarında bütün akrabalarının huzurlu olduğunu gördükten sonra hiç olmadığı kadar mutlu bir şekilde uyanır ve artık üzerlerindeki lanetin yavaş yavaş çözülmeye başladığını söyler. Buradan hareketle Orestes'in bu sanrılardan sonra uyanıp kendine geldiğinde Tantalid lanetinin üzerinden kalktığına ve ruhunun huzur bulduğuna tanıklık ederiz. Iphigenie'nin içten sevgisi ve şefkati Orestes'in tekrar huzur bulmasını sağlamış ve böylece verilen görevin yerine getirilmesi ile nesillerdir devam eden lanetin ortadan kalkmasına neden olmuşlardır. Orestes kendine geldiğinde yol arkadaşı Pylades neden Tauris'e geldiklerini ona hatırlatarak bir an önce bulundukları yerden uzaklaşarak gitmeleri gerektiğini söylemiştir. Nihayet üçüncü perde de kardeşler birbirlerini bulmuş, kimliklerini açıklamış ve sahne kardeşlerin mutluluğu ile sona ermiştir.

Eserin bu sahnesinde karanlıklar diyarına ve oranın sözde hükümdarı sayılan kötülüğü temsil eden Hades'e gönderme yapılarak mitolojik mekânlar ve karakter ile bir bağ kurulur. Kötülüğün hüküm sürdüğü bir diyarda mutlu olan birine rastlamak mümkün müdür? Oysa Orestes hayal dünyasında akrabalarını burada lanetten uzak bir şekilde mutlu olarak görmüştür. Benzer bir duruma Goethe'nin diğer eseri *Faust*'ta da rastlanır. Orada Mephistopheles ismi ile bilinen Şeytan Faust'a hiç yaşamadığı hazları, karmaşık duyguları hayal dünyasında yaşatarak onu etkilemiştir. Oysa yaşananların gerçeklik ve insani güzelliklerle alakası yoktur. Öyleyse özünde iyi bir insan olan ve bilimle uğraşan Faust neden şeytanla işbirliği yapmıştır. Bu sorunun cevabı Marlowe'nin güce, bilgiye ve yaşama sonsuz tutkuyla bağlı olan büyücü Faust karakterinde gizlidir. Büyücü Faust, arzularının büyüklüğünü ve amacını şöyle açıklar: “İyi bir büyücü yüce bir tanrıdır. Evet *Faustus*, eğer aklını, sende bir tanrı ol”⁶⁶. Şeytan ile temas olayına Âdem ve Havva kıssasında da rastlanır. İlgili kıssada iyi ve kötüyü ayırt etme gücü olarak yasak meyvenin yenmesi ve ardından gelen bir ölüm hadisesi karşımıza çıkmaktadır. Burada ölüm ile kastedilen “*masumiyetin*” yok edilişidir! Hırs, haset, isteklerine ulaşma arzusu şeytanın vesveseleri ile birleşince insanoğlu yasak meyveyi yemek gibi büyük bir hata yapmıştır. Bu durum özünde her şeyi bilmek

⁶⁶ Christopher Marlowe, *Dr. Faustus*, (2), A&C Black, London 1996, 246.

istiyorum, ölümsüzlüğü istiyorum tavrıyla “*yaratıcıya ilk kez karşı çıkış*” değil midir? Görüyoruz ki mitolojik açıdan zenginlik taşıyan birçok eserde olduğu gibi tezimizin konusu olan *Iphigenie Tauris*’te eserinde de mitolojik göndermeler ve benzetmeler dönemin ruh halini taşıyan karakterlerin söylemlerine çokça yansımıştır.

Dördüncü perdede Iphigenie göstermiş olduğu sabrın ve dürüstlüğün sonucunda elde ettiği başarının verdiği mutlulukla tanrılara teşekkür etmiştir. Bu arada Pylades Tauris’ten kaçabilmeleri için Iphigenie’ye Krala söylemesi gereken yalanları öğretmeye çalışır. Fakat bunu yapamayacağını belirten Iphigenie’nin dilinden şu sözler dökülür. “*İkinci babam gibi olan kralı, sinsice aldatıp, ondan çalmamak için beni uyaran bu tasayı erdem olarak adlandırıyorum.*”⁶⁷. Bu sözler ile Goethe, erdemli bir karakterin nasıl olması gerektiğini ve bu yolda içine düştüğü çıkmazı anlatmak istemiştir.

Iphigenie her ne kadar böyle bir ikilem içerisinde olsa da çaresizce kralın yardımcısı Arkas’a ülkeye gelen yabancıların (erkek kardeşi Orestes ve yol arkadaşı Pylades) aslında lanetli olduğu ve arınmak için deniz kenarında yıkanmaları gerektiği yalanını söylemiştir. Hatta bu yabancıların tapınakta Artemis’in heykeline dokunarak kirlettiklerini belirtir.

Eserin beşinci perdesinde (son perde) kralın yardımcısı Arkas, Iphigenie’nin söylediklerinden şüphelenmiş ve olanları krala anlatmıştır. Kral çok sinirlenir ve Iphigenie’ye iyi davrandığını ve onun için kuralları çiğnediğini söyler. Aslında kralı kızdıran olay Iphigenie’nin yalan söylemesi değil, kralın yüce beklentisine bir karşılık vermemesidir. Krala göre egemenliği altındaki hiç kimse O’na karşı gelemmez ve O’nun istekleri her şeyin üstündedir. Benzer düşünce tarzına sosyal yaşamda çok sık rastlanmaktadır. Herhangi bir konuda yardıma ihtiyacı olan insanların, söylenen her şeyi yapmak zorunda olduğu yönünde oldukça yanlış fakat bir o kadar da yaygın bir fikir vardır. Oysa olması gereken insanın kendi isteklerinin ve doğru bildiklerinin peşinden gitmesidir. Bu vurguyu Goethe *Iphigenie Tauris*’te eserinde ana karakter üzerinden güçlü bir şekilde yansıtmıştır.

Hümanist insan anlayışından yola çıkarak ideal insanı yakalamanın gerekliliğine ve bu yolda yapılması gerekenlere en güzel vurgu, Kral Thaos ile Iphigenie karşı karşıya geldiklerinde yapılmıştır. Iphigenie, Tauris’e geldiğinden beridir sadece dostluk

⁶⁷ Kazar, 2020, 96.

ve iyilik ile karşılanmıştır. Bunu yapan krala yalan söyleyerek sırt dönmesi hiçbir vicdana sığmayacaktır. En önemlisi de Iphigenie yalan söyleyerek kendi duruşundan, örnek kişiliğinden ve kendine olan saygısından vazgeçmiş olacaktır. Tüm bunları düşünen Iphigenie böyle bir şey yapamayacağını, sonu ne şekilde olursa olsun doğruluktan ve dürüstlükten vazgeçmeyeceğini söylemiştir. Aldığı bu kararın etkisiyle kralın yanına gelmesini bekleyerek cesaretini toplayıp her şeyi bütün gerçekliğiyle ona anlatır. İyilik, dürüstlükte ve vicdanını dinleyerek krala bütün gerçekleri anlatması sayesinde bütün olaylar açığa kavuşur. Böylece Iphigenie kralın da onayını alarak sevdikleriyle birlikte Tauris'ten ayrılır.

Kral bu cesur, adaletli ve erdemli duruş ve dürüstlük karşısında Iphigenie'yi, Orestes'i ve yol arkadaşını serbest bırakarak ödüllendirmiştir. Nihayet istenen mutlu son gerçekleşmiştir. Böylece Goethe, dürüst, hümanist ve ideal bir insanın nasıl olması gerektiğini Iphigenie gibi güçlü ve örnek bir kadın karakter üzerinden anlatarak amacına ulaşmıştır.

Tezimizde incelediğimiz *Iphigenie Tauris'te* eserinde mitolojik izlekler, ideal insan modeli ve dini motiflere vurgu yapılmış ve belli bir düzen/olay örgüsüne bağlı kalınarak olaylar verilmeye çalışılmıştır. Eserin olay örgüsü kurban, savaş, ihanet, gerilim, macera, tüm bunlara eşlik eden uzun süreli bir lanet ve hiç beklenmeyen bir mutluluk içermektedir. Oysa *Iphigenie Tauris'te* trajedi türünde yazılmış nadir bir eserdir ve hüznü bir son ile bitmesi beklenir. Beklentinin aksine mutlu son ile bitmesi yazarın tasarrufu olarak düşünülebilir. Ancak hikâyenin gidişatına bakıldığında bunun bir tesadüf değil Goethe'nin ideal insan ve hümanizm izleklerini yansıtmalarının bilinçli çabası olduğunu görmekteyiz. Çünkü Goethe, okuyucunun karşısına bütün şartlar altında güçlü, adil, vicdanlı, dürüst ve doğru olandan vazgeçmeyen bir kadın motifi çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra kadın karakterin erdemli duruşunu kendi etrafına ve yaşadığı çevreye içinde bulunduğu koşul ne olursa olsun aşılacak için büyük bir çaba içerisinde olması oldukça etkilidir. Her durumda doğru olana yönelmenin ve bu yolda mücadele etmenin genellikle erkek karakterlerle özdeşleştirilmesi eserin birinci perdesinde Iphigenie tarafından şöyle dile getirilmiştir:

“Sadece kadın olmak bile içler acısı bir durum.

Hâkim olan sadece erkektir evde ve savaşta,

Ve başının çaresine bakmayı bilir yabancı diyarlarda.

Sahip olmaya sevinir, zafer onu taçlandırır’’⁶⁸.

Eserde ana karakter tarafından dile getirilen bu düşünce günümüzde geçerliliğini pek çok alanda halen korumaktadır. Kadınların yetersiz görülmesi, engellerle karşılaşması modern dünyanın önüne geçemediği ilkel tavırlar arasındadır. Goethe 1779 yılında yazdığı eserinde mitolojiye ait karakterlerin dünyasında bu soruna değinmek ve eserin finalinde barbarlığı sona erdirmeye, bulunduğu topluma medeniyeti ve merhameti kazandırma zaferini bir kadına yaşatmak Goethe’nin zamanın ötesine geçen bakış açısını göstermektedir. Goethe’nin *Iphigenie Tauris’te* isimli eserindeki karakterlere kısaca değinmekte de fayda olacağını düşünüyoruz.

3.2.1. Tragedyadaki Karakterler

3.2.1.1. Iphigenie (Tapınak Rahibesi)

Iphigenie, Tantalid soyundan gelmekte, Agememnon ve Klytimestra’nın kızı olarak karşımıza çıkmaktadır. Elektra ve Khrysothemis adında iki kız kardeşi ve Orestes adında bir erkek kardeşi vardır. Iphigenie ismi Homeros destanlarında sadece birkaç kez “İphianassa” olarak geçmektedir. Tauris’teki bu hikâye doğrudan Truva savaşıyla bağlantılı olduğu halde Homeros destanlarında buna değinilmemiştir. Iphigenie karakterinin tanınıp ün kazanmasını sağlayan Euripides’dir⁶⁹.

Tauris’te (Gürcistan) Diana tapınağında rahibe olarak hayatını idame ettirmiştir. Iphigenie güçlü, akıllı, mantığı ile hareket eden kendi ayakları üzerinde durabilen, evrensel ve hümanist bir kadın olarak betimlenir. Yaşadığı tüm felaketlerin üstesinden gelmeyi başarmış bir karakterdir. İnsanın kendi kaderini kendi yazdığına inanan ve bu bağlamda tanrılara körü körüne bağlanmayı reddeden biridir. Gittiği her yere insancıl duygularını da götüren ve güçlü bir ruh iradesine sahip bir karakterdir. Bunun yanında dik duruşlu, hümanist, inatçı bir yönü vardır. Iphigenie kişilik özellikleri ile Tauris halkını etkilemiş, hatta Tauris kralı Thoas O’na evlenme teklif etmiştir. Iphigenie hayatındaki bütün çatışmalara rağmen özgürlüğünün kısıtlanmış olmasına isyan

⁶⁸ Kazar, 2020, 7.

⁶⁹ Erhat, 1996, 512; Grant & Hazel, 2005, 292.

etmeden, kendi isteklerini ve doğrularını krala boyun eğmeden söyleyebilen cesur bir kadındır. Yalan söylemekten oldukça uzak bir yaşam tarzını benimsemiştir.

Eserde Iphigenie karakteri bağlamında dikkat çekilmesi gereken başka bir konu ise Truva Savaşı'nın başlangıcının bir kadının (Iphigenie) kurban edilmesi ile başlaması ve aynı şekilde bitişinin de Truvalı prenses Polyksena'nın kahraman Akhilleus'un mezarında kurban edilmesi ile sonlanmasıdır. İki kadın da başları dik ve doğrularından ödün vermeden ölüme yürümüştür. Bu durum okuyucuda hayranlık uyandırmıştır. Sonuç olarak eserimizin kadın karakteri Iphigenie'nin, dürüstlüğü, dik duruşu, güçlü karakteri ile ideal insanı simgelediği görülmektedir.

3.2.1.2. Diana (Artemis)

Mitoloji sözlüğüne göre Diana, eski çağlardan beri Yunan tanrıçası Artemis'le bir tutulan Roma mitolojisindeki tanrıçadır. Yani Roma mitolojisindeki ismi Diana, Yunan mitolojisindeki ismi Artemis'tir⁷⁰. Artemis, Zeus'un kızı olarak da bilinir. Ayrıca Yunan Mitolojisinde güneş tanrısı olarak bilinen Apollon'nun ikiz kız kardeşidir. Kardeşinden önce doğmuş ve Apollon doğarken annesine yardım etmiştir. Doğum esnasında annesinin çektiği acıları görünce evlenmemeye yemin etmiştir. Kardeşi Apollon güneşi temsil ederken kendisi ayı temsil etmektedir.

Goethe'nin yazar kişiliğinde bir dönüm noktası olan İtalya seyahati sırasında oradaki kadim kültüre duyduğu hayranlık daha fazla artmış olacak ki *Iphigenie Tauris*'te eserinde karakter olarak Artemis'in karşılığı olan tanrıça Diana'yı kullanmıştır.

Tanrıça Diana mitolojide av, vahşi hayvanlar, doğa ve iffet tanrıçası olarak yerini almıştır. Resmedilirken kendisine daima bir geyik eşlik etmiştir. *Iphigenie Tauris*'te eserinde Kral Agememnon Truva savaşına giderken Artemis konusunda avlanması yasak olan bir geyiği vurmuş ve Artemis'in gazabına uğramıştır. Kızı Iphigenie'yı kurban etmesinin karşılığında kendisine askerlerini Truva'ya gemi ile götürmesi için gerekli olan rüzgârın sağlayacağını söylemiştir. Kral Agememnon kızını kurban ederken Artemis kızı kurban edilmekten kurtarır. Aslında Artemis'in bu davranışı onun gerçekte

⁷⁰ Grant ve Hazel,2005, 175.

ne kadar merhametli olduğunu göstermektedir. Her ne kadar krala öfkeli olsa da vicdanı duygularının önüne geçerek istenmeyen bir kurban edilme olayının önüne geçmiştir.

3.2.1.3. Thoas (Tauris Kralı)

Thoas, Dionysos ile Ariadne'nin oğlu ve Hypsipyle'nin babasıdır. Bir efsaneye göre Thoas, Lemnos kralıyla aynı kişidir. Efsaneye göre Thoas, Lemnos'tan kaçtıktan sonra Karadeniz'de bulunan Tauris'e sığınmış ve orada Artemis kültürünün yayılmasını sağlamıştır⁷¹.

Iphigenie Tauris'te eserine göre Kral Thoas, oldukça sert bir karaktere sahiptir. Öyle katı kuralları vardır ki ülkesine ayak basan yabancıları tanrılara kurban etmekten çekinmemiştir. Ama Iphigenie'nin gelişiyi ve istemiyle bu eylemden vazgeçmiş ve kral bilinenin aksine oldukça anlayışlı ve yumuşak huylu davranmaya başlamıştır. Iphigenie'ye hem bir dost hem de bir baba şefkatiyle yaklaşmıştır. Ama ilerleyen zamanlarda soyunu devam ettirmek için Iphigenie'ye ettiği evlenme teklifi reddedildiğinde tekrar eski kurban edimini yürürlüğe sokacak kadarda acımasız olur. Böylece kendi isteklerini sanki tanrılar istiyormuş gibi göstererek değerleri, gelenekleri ve kültürü kendi arzularına göre şekillendirmekten geri kalmaz.

Eserde kral Thoas doğu dünyasını temsil etmektedir. Bu nedenle Yunan mitolojisinde Tauris için barbarların yaşadığı bölge nitelemesi yapılmıştır. Burada vurgulanmak istenen doğunun çağın gerisinde kalan bir yer olduğu metaforudur. Yine aynı nedenden dolayı orada yaşayan halka barbar nitelemesi yapılmıştır. Dikkatli incelendiğinde Iphigenie batıyı nitelemekte ve batıdan gelen kişi ideal insanı yansıtmaktadır. Ancak Iphigenie karakteri her ne kadar hümanizm ve ideal insan modellemesiyle bağdaştırılsa da bu durum batının çağın ötesinde olduğunu bizlere göstermez. Çünkü eserde aynı zamanda bizlere kendi günahları sebebiyle kızını kurban edebilen bir batı kültürünün etkileri de görülmektedir. Eserdeki doğu-batı karşılaştırmasının gerçekte Goethe'nin İtalya seyahati sonrası yaşadığı olumlu etkilerin bir yansıması olarak görmek yerinde olacaktır.

⁷¹ Erhat, 1996, 935; Grant & Hazel, 2005, 519.

3.2.1.4. Arkas (Kralın Yardımcısı)

Arkas, Zeus ve Kallisto'nun oğludur. Kallisto oğlu Arkas'ı doğurup öldükten sonra, Zeus Arkas'ı büyütmesi için Hermes'in annesi Maia'ya emanet etmiştir. Arkas Lykaon'un torunudur⁷².

Iphigenie eserinde Arkas, Kral Thoas'ın en sadık dostu olarak karşımıza çıkmıştır. Gördüğü, duyduğu her şeyi kral ile paylaşan ve ondan hiçbir şey gizlemeyen gerçek bir dosttur. Eserde Arkas'ın kralla olan dostluğunu kanıtlayan durum Arkas'ın Iphigenie ile arasında geçen bir konuşmada Iphigenie'nin söylediği tüm yalanları krala eksiksiz bir şekilde iletmesidir. Eserde Goethe tarafından Arkas'a atfedilen sadakati iki adımda irdelleyebiliriz. Arkas'ın sadakatinin sebebi ve sadakatini nasıl yansıttığı temel iki noktadır. Arkas en büyük sadakatsizliği en yakınlarından biri olan dedesi Lykaon'dan görmüştür. Yunan Mitolojisine göre Lykaon tanrı Zeus'u sınamak için torunu olan Arkas'ı parçalara ayırıp pişirerek Zeus'un sofrasına koymuştur. Ancak Zeus bu akıl almaz olayı anlamış ve parçalarını bir araya getirerek Arkas'ı hayata döndürmüştür. Lykaon'u ise bir hayvana dönüştürerek cezalandırmıştır. Önceden de belirtildiği üzere Arkas'ın sadakatini gösterme şekli de oldukça önemlidir. Esere göre Iphigenie'nin yalanlarını krala anlatması bize Arkas'ın hayatı pahasına bir risk aldığını göstermiştir. Öyle ki dostu ve kralı olan Thoas'a sevdiği kadının yalan söylediğini iletirken âşık bir adamın öfkesiyle karşılaşarak hayatını kaybedebilirdi. Ancak Arkas sadık dostluğunu ön planda tutarak doğruları kralına söylemeyi tercih etmiştir.

Goethe'nin *Iphigenie Tauris'te* eserinde iletmeye çalıştığı ideal insan modelinin bir yansıması burada karşımıza çıkmaktadır. Doğruluk, dürüstlük ve cesaret bu kez iki dostun, yönetici ve halkın ilişkisinde karşımıza çıkan izlekler olmuştur. Aslında buradan hareketle kahramanları, zamanları, rolleri farklı olan pek çok ilişki türünde sağlıklı ve verimli bir şekilde ilerlemenin en önemli yolunun dürüst olmaktan geçtiği anlaşılmaktadır.

⁷² Erhat, 1996, 169; Grant & Hazel, 2005, 64.

3.2.1.5. Orestes (Anne Katili)

Homeros'un hikâyesinde Orestes, Tantalus ve Niobe ile doğrudan akraba olan Atreus'un lanetli evinin bir üyesidir. Orestes, annesi ve sevgilisinden kaçıp Parnassus Dağı'ndaki Phanote'ye ve kral Strophius'a sığınır. 8 yıl sonra öldüğü söylentisi yayılır, ancak Orestes'in ölümünü haber vermeye gelen haberci gerçekte Orestes'in kendisidir. Annesi ve sevgilisini öldüren Orestes, arkadaşı Strophius'un oğlu Pylades ile şehirden ayrılır. Orestes annesini öldürdüğü için Erinyler tarafından takip edilen, delilik derecesine varan hayaller içerisinde sürekli sanrılar gören, Yunanlıların Truva savaşındaki komutanı Agamemnon'un ve Klytaimestra'nın oğludur. Orestes'in Elektra, Iphigeneie, Khrysothemis adında üç kız kardeşi vardır. Orestes mitolojiye göre Tantalid soyundan geldiği için lanetin devamı olan '*anne katili*' olarak adı geçen kişidir⁷³. Orestes'in aslında kız kardeşi Elektra'yı dinleyerek çok büyük bir yanlış yaptığı eser boyunca yaşadığı pişmanlığı dillendirmesinden anlaşılmaktadır.

Burada bir birey olarak kendi başına hareket edemeyen, başkasının akli ve yönlendirmeleriyle karşımıza çıkan Orestes'in aslında günümüz toplumunda da zayıf karakteri temsil ettiğini söylemek yanlış olmaz. Başkasının hırsı için kendini yok yere feda etmiştir. Anne katili adlandırması ise yapılan yanlışların geri dönülmez sonuçlar doğurduğunu ve insanı pişmanlıklarla dolu bir hayata sürüklediğini göstermektedir. Elektra istediğini yapabilmek adına yıllarca bekleyip, annesinin hayatına kardeşinin katil olmasına neden olan hırslı ve merhametsiz bir kadını yansıtmıştır. Orestes ise çevresinde olanları ve kişileri sorgulamayan, aşırı duygusal kişiliğiyle annesinin hayatına son veren bir evlat olmuştur. Aslında Goethe'nin bu olayda ideal insan ve hümanizm izleklerinin kapsamına girmeyen hırs, aşırı duygusallık, merhametsizlik ve sorgulamama gibi özelliklerin insan ilişkilerinde oluşturduğu sonuçları irdelediği düşünülebilir.

3.2.1.6. Pylades (Orestes'in Yol Arkadaşı)

Phokis kralı Strophios'un oğlu olan Pylades, Orestes'in çocukluğundan beri yanında olan en sadık arkadaşı ve koruyucusudur⁷⁴. Eser içerisinde Orestes'in geçtiği her

⁷³ Grant & Hazel, 2005, 384.

⁷⁴ Erhat, 1996, 842.

yerde arkadaşı Pylades adına rastlamak mümkündür. Bu karakter, Orestes'i zorlandığı her durumdan kurtaran, onunla sevincini ve kederini paylaşan gerçek bir yoldaş durumundadır. Pylades, insanoğlunun ihtiyaç duyduğu en büyük eksikliklerden birisi olan “dost” kavramının *Iphigenie Tauris*'te eserinde yansıtılmış halidir. Orestes'i bütün yanlışlarıyla kabul eden bu karakter, hiçbir zaman onu yalnız bırakmamış ve daima sağduyulu davranması yönünde telkinlerde bulunmuştur. Goethe'nin bu eserde vermeye çalıştığı hümanizm kavramı Pylades karakterinde derin bir şekilde yansıtılmaktadır. Bu yönüyle incelendiğinde, arkadaşına anne katili yaftasını vurmaktansa, destek olmayı, aynı zamanda onu kardeşi Iphigenie'ye kavuşturup mutlu etmeyi amaç edinen bu karakter hümanizm kavramının pek çok boyutunu davranışa dökmüştür. Diğer taraftan Goethe, eserinde insanlara iyi davranmanın bir tercih olduğunu yansıtmıştır. Aksi halde anne katili olan arkadaşına ve hem cinsine Pylades'in iyi davranması pek mümkün değildir.

3.3. “IPHİGENİE TAURİS'TE” ADLI TRAGEDYADA MİTOLOJİK İZLEKLER VE ESERE YANSIMALARI

Tezimizin konusunu olan *Iphigenie Tauris*'te isimli tragedya içerik açısından mitolojik izleklerin oldukça yoğun kullanıldığı bir eser olma niteliği taşımaktadır. Özellikle yaşanan doğaüstü olaylar, kahramanlara yüklenen insanüstü güçler, yazarın eserinde gerçek dünya ve mitsel dünya arasında köprü kurmasına olanak sağlamıştır. Goethe bunu yaparak günlük hayattaki insani tutum ve davranışların, toplumun yaşam biçiminin, aile ilişkilerinin, barış ve huzur gibi kavramların nasıl olması gerektiğini vurgulamıştır.

Iphigenie Tauris'te isimli beş perdelik tiyatro eserini incelerken aslında Goethe'nin tek düzelikten ve sıradanlıktan ne kadar uzak olduğuna şahitlik edilir. Böylesine derin yapıda ele alınmış olan bu eseri mitolojik açıdan anlayabilmek ve daha doğru yorumlaya bilmek adına eserde geçen olayları kısa özetler halinde vererek incelemekte yarar vardır.

Eserin birinci perdesinde Iphigenie'nin birkaç yıldır özgürlüğünden uzak bir şekilde Tauris'te olduğu anlatılmaktadır. Her ne kadar Iphigenie'ye, Tauris Kralı Thoas ve barbar halkı tarafından esir muamelesi yapılmadan saygın bir şekilde davranılsa da

sevdikleri yanında olmadığı için mutlu değildir. Bir insan için taşınması oldukça zor bir yük olan “yalnızlığı” yaşamakta ve bunu şöyle dile getirmektedir:

*Tanrılarla tartışıyor değilim...,
Kadınların mutluluğu nasıl da bağlanıp kısıtlanmıştır!
Kaba bir eşe itaat etmek bile, bir vazife ve tesellidir;
Hal böyleyken ne acıdır uzaklara sürülmek.⁷⁵*

Eserin bu bölümünde açık bir şekilde “kadın” karakter olarak Iphigenie’nin yalnızlığı ve kadın olmanın verdiği ağır yük vurgulanmaktadır. Bakışımızı ataerkil düzenin ağır bastığı toplumlara çevirdiğimizde erkek otoritesinin üstün olduğu ve kadının geri plana atıldığı bir toplumsal örgütlenmenin var olduğu görülür. Bu toplum yapısında hâkimiyet ve saygı büyük oranda erkeğindir. Bir kadından beklenen ise evine ve çocuklarına bakması, eşine bağlılıkla saygı göstermesidir. Ayrıca bu toplumlarda kadının asla tek başına kalmaması gerektiğine ve sorunların üstesinden gelemeyeceğine inanılır. Bu açıdan bakıldığında eserde Iphigenie’nin tek başına kalması ve bu toplum düzenine karşı haykırıları ataerkil yapıya bir gönderme olarak da görülebilir. Sahnenin devamında Iphigenie’nin ağzından şu sözler dökülmektedir:

*İşe yaramayan bir hayat, erken bir ölümdür,
Öncelikle kadınların olan bu kader benimdir.⁷⁶*

Iphigenie bu sözleriyle yalnızca kendisinin değil tüm kadınların erkek üstünlüğünden kaynaklanan sorunlar yaşadığına değinmektedir. Kadına fırsat verilmemesi, belirli sorumluluklar dışında onların başarılı olabileceğine inanılmaması ve yaşam alanlarının sınırlılığı Iphigenie karakteri tarafından açıkça dile getirilmiştir.

Eser içerisinde Iphigenie’nin Tauris’e gönderilmeden önce yaşadıkları ve neden Tauris’e geldiği ile ilgili herhangi bir sahne yoktur. Vurgulanmak istenenlerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından Iphigenie’nin başına gelen trajik olayın başlangıcına gitmekte yarar vardır. Bütün hikâye Kral Agememnon’un ordusuyla Truva’ya savaşa gitmek isterken kendi hatasından kaynaklanan bir olay nedeniyle büyük bir engele takılması ve bu engeli aşmak içinde kızını kurban etmek zorunda kalması ile başlar. Burada dikkat çeken önemli nokta kurban verilme olayıdır. Bu olayda kurban verilmesindeki amaç

⁷⁵ Kazar, 2020, 8.

⁷⁶ Kazar, 2020, 13.

nedir? Bu sorunun cevabı bize yol gösterici olacaktır. Kelime anlamı ile kurban; takdimde bulunmak, dini bir buyruğu yerine getirmek, şükürde bulunmak gibi anlamlara gelmektedir. Kurban verilme olayı köken olarak Ademoğullarından Habil ve Kabil'e dayanmaktadır. Bu iki kardeş arasında çıkan bir anlaşmazlık sonrası kimin haklı olduğu bilinsin diye Allah'a birer kurban sunmaları istenir. Allah Habil'in kurbanını kabul ederken, Kabil'in kurbanını kabul etmez⁷⁷. Ancak kurban etme olayı dinler arasında farklılık gösterse de karşımıza daha çok yaratıcıya, bir hayvanın veya bir yiyeceğin sunulması şeklinde çıkmaktadır. Aslında Iphigenie'nin kurban edilmesindeki gerçekliğin arkasında da takdim etme, buyruğu yerine getirme, yaratıcının gazabından korkma gibi faktörler yatmaktadır. Bundan dolayı insanın, hayvanın veya yiyeceğin kurban edilmesinde çok da farklı bir neden aramak doğru olmayacaktır. Evladının kurban verilmesi olayı semavi dinlerde de vardır. Hz. İbrahim oğlu İsmail'i yaratıcıya kurban etmek istemesi gibi mitolojide de çocukların kurban edilmesi olayı vardır.

Iphigenie Tauris'te eserinin içeriğini yukarıda anlatırken Kral Thoas'ın kendi geleneklerinden vazgeçerek Iphigenie ile evlenmek istediğini ancak Iphigenie'nin Tantalid soyundan gelmesi nedeniyle evlenemeyeceğinden bahsetmiştik. Tantalid tanrılar tarafından lanetlenmiş anlamına gelmekte ve kötülüğü simgelemektedir. Tantalos Olympus dağında tanrılarla beraber onların yemek masalarına oturabilen bir kişi iken yaptığı hatalar nedeniyle lanetlenmiş ve bu laneti adeta nesilden nesile aktararak devam etmiştir. Aslına bakılırsa burada bizlere sunulan dini bir motif vardır. Şeytan Hz. Adem'e secde etmeyerek Allah'ın emrine karşı gelir. Burada şeytan ve Allah arasında şöyle bir konuşma geçer. “Ben ateşten yaratıldım oysa O (Hz. Adem) çamurdan yaratıldı. Ben ondan daha üstünüm”⁷⁸. Şeytan böyle konuşarak Yaratıcının emrine karşı gelmiş ve lanetlenerek huzurdan kovulmuştur. Şeytanı huzurdan kovup lanetlenmesine neden olan durum, Yaratıcıya edepsizce karşılık vermesi ve kavgaya tutuşarak tartışmasıdır.

Aynı şekilde mitolojide geçen Tantalos'un lanetlenmesini kendi babası olan tanrı Zeus'a bir başkaldırı olarak görmek mümkündür. Tıpkı şeytanın kendisini yaratan

⁷⁷ Mahmut Öztürk, “Öfke Kontrolünde Allah Ve Ahiret İnancının Etkisi (Habil-Kabil Örneği)”, *Diyanet İlmî Dergi*, 58(1), 2022, 33-60.

⁷⁸ “Allah buyurdu: “Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?” (İblis), “Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın” dedi” (el-A’raf 7/12-13)

Allah’a başkaldırması gibi. Tantalos da babasını yani Zeus’u sınamak için ona karşı gelmiş ve itaatsizliğinin karşılığında yeraltına gönderilerek cezalandırılmış, şeytan ise Allah’ın huzurundan kovulmuştur.

Eserin üçüncü perdesinin birinci sahnesi Iphigenie ile Orestes arasında gerçekleşen diyaloglarla geçmektedir. Orestes aslında Iphigenie ile benzer bir kaderi yaşamakta ve acı çekmektedir. Yaşanan acı ve ıstırap aslında bizlere Tantalid lanetinin her iki kardeş üzerinde etkisinin sürdürdüğünü göstermektedir. Orestes’in yaşadığı sıkıntıların nedeni “anne katili” olarak görülmesi, yaşadığı derin pişmanlık ve bunun acısının ancak ölümle son bulacağına inanmasıdır.

Eserin bu bölümünde yaşanan mitolojik olaylar bir bütün olarak düşünüldüğünde bizi Elektra kompleksine kadar götürmektedir. Elektra’nın kardeşine, öz annesini öldürtmesi, sadece ihanete uğramış babasının intikamını almak istemesiyle açıklanamaz. Derinlemesine bakıldığında bu intikam Elektra’nın annesine içten içe duyduğu ve yıllarca biriktirdiği rekabet duygusunun sonucu olarak görülmektedir. Bu duyguya “doyum” diyebiliriz, çünkü annesini öldürdüğü için pişmanlık hisseden, büyük acılar içerisinde kıvranan Orestes’in aksine, Elektra karakterinin herhangi bir hüznün, üzüntü veya pişmanlık yaşamadığını görmekteyiz. Elektra’nın yaşadığı hisse dayalı durum, aslında tüm kız çocuklarının yaşadığı bir deneyimdir. Bu deneyim psikolojinin inceleme alanına girmektedir. Babalarına düşkün olan, annelerini sebepsizce kıskanan ve onları rakip olarak gören kız çocuklarının bu süreci psikoloji alanında Elektra Kompleksi olarak adlandırılmaktadır. Iphigenie’nin babası konusunda, kız kardeşi Elektra’yla aynı sancıları çekmemesi, kendisiyle ilgili konularda babasıyla mücadele edebilmesi eserde Iphigenie’nin olgun, güçlü ve hümanistik tarafına yapılan başka bir vurgudur aslında. Belki de karşısına çıkan otoriter erkek figürü olan Tauris kralına hayır diyebilmesinin altında Elektra kompleksini başarılı bir şekilde atlattığını ve toplum kurallarına uyum yönüyle kişiliği denetleyen süper egosunun güçlü olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Aksi durumda Charlotte Bronte’nin Jane karakterine⁷⁹benzer olarak yaş, güç veya deneyim olarak aslında babayla özdeşleşen erkekler ile toplumca benimsenmeyen, doğru olmayan ve içsel sorgulamaların olduğu birliktelik yaşayan bir ana karaktere Iphigenie Tauris’te eserinde de rastlayabilirdik. Eserin beşinci perde

⁷⁹ Charlotte Bronte, *Jane Eyre*, Bantam Doubleday Dell Publishing Group, New York 1994.

üçüncü sahnesinde Iphigenie, Tauris kralı Thoas ile olan diyalogunda, Tauris'te gemileri batan Orestes ve yol arkadaşı Pylades'i kurban edecek olan Kralı bu fikrinden döndürmek için Iphigenie'nin dilinden şu sözler dökülür:

*“Ama yine de düşman atı üzerinde
Ganimetle dönen kişi mi övülür sadece?
Güvenli bir yolu görmezden gelip korkusuzca
Dağlardan ve ormanlardan geçen,
Bir bölgeyi haydutlardan temizleyen mi?
Bize düşen bir şey yok mu?
Narin bir dişi, doğumundan elde ettiği hakkı bırakıp,
Vahşi olana karşı vahşi mi olmalı,
Amazon gibi kılıç hakkınızı elinizden alıp
Bu baskıcılığın intikamını kanla mı almalı?”⁸⁰*

Bu dizelerde kadın karakterin dilinde kardeşini ve kardeşinin arkadaşını kurtarmaya çalışmanın ötesinde dikkat çeken açık bir haykırış vardır. Satır aralarını dikkatlice incelediğimizde sadece erkeğin ön planda olduğu, başarının erkeğin gözünden belli sınırlarla çizildiği ve kadının başarı diye atfedebileceği pek bir şeyinin olmadığı bir düşüncesi karşımıza çıkmaktadır. Tarihin her döneminde kadınlar kimi zaman bir cadı kimi zaman da günah objesi olarak görülmüşlerdir. Alman Filozof, edebiyat eleştirmeni ve kültür tarihçisi Walter Benjamin'in “*kültüre tanıklık eden hiçbir şey yoktur ki, aynı zamanda barbarlığa tanıklık etmesin*”⁸¹ sözlerinde görüldüğü gibi toplum içerisinde insanların var etmeye çalıştığı kültür sayesinde kadınların ontolojik yapısı sürekli olarak ötekileştirilmiştir⁸².

Yukarıdaki cümlelerin devamında gerçekte kılıç ile savaşmanın ancak bir erkeğin hakkı olduğu vurgulanırken, dizelerin arasında geçen ‘*kılıç hakkınızı Amazonlar gibi elinizden mi almak gerek*’ ifadesi, Yunan mitolojisinde geçen kadın savaşçılardan oluşan bir ulusa vurgu yapmaktadır. “Amazonların, İsa’dan önce 12. yüzyıl ile 20.

⁸⁰ Kazar, 2020, 111.

⁸¹ Claudine Sagaert, *Kadın Çirkinliğinin Tarihi*, (Çev; Serdar Kenç), Maya Kitap, İstanbul 2017.

⁸² Aylin Güngör & Şule Atılgan, “Kültürel Anlatılardan Amazon Kadınları Mitlerine: Hareketli Çizgi Roman Uygulamaları”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (26), 2020, 441-466.

yüzyıl arasında var oldukları düşünülmektedir⁸³. Bundan dolayı Amazonlar ile ilgili bilgiler, daha çok antik dönem metinlerinde ve sanat eserlerinde yer almaktadır. Amazon kadınları bir kraliçenin yönetiminde hareket eden, kendilerine has kanun ve kurallar etrafında yaşamlarını sürdüren savaşçı bir topluluk olarak görülmektedirler. Amazonların tam olarak nerede yaşadıkları bilinmemektedir. Ancak farklı bölgelerde yaşadıklarına dair söylemler vardır. Bu yöreler arasında Trakya, Skitya, Kafkas Dağları günümüzdeki Türkiye ve Libya toprakları belirtilmiştir⁸⁴. Ancak literatüre dayanan bilgiler ışığında en çok bulundukları yer “*Amisos*” olarak adı geçen günümüzde de Samsun’da bulunan Terme (Themiskyra) şehridir⁸⁵. Yazarın Amazonlar diye vurgu yapmasının sebebi kadınların da en az erkekler kadar güçlü olabilecekleri, hatta kimi zaman erkeklere üstün olabileceklerini göstermektir. Ayrıca kadın bir karakter olan Iphigenie’nin bu sözleri bir krala karşı korkmadan dile getirmesi de ayrı bir cesaret örneğidir.

Eserinde Goethe, Elektra ve Orestes’in yaşadıkları acı dolu günlerden sonra içinde bulundukları ruh hallerini anlatan farklı bir mitolojik belirteç kullanmıştır. Aşağıda geçen mısralar bunun bir kanıtıdır:

“Sizlerde mi geldiniz aşağıya?
Ne mutlu sana, abla! Şimdi bir Elektra eksik;
İyi yürekli bir tanrı onu da yollasın çabucak
Narin oklar vesilesiyle yanımıza.”⁸⁶

Bütün inanışların içerisinde iyi ve kötü olana vurgular yapılır. Bu vurgular kötü olan için “yerin dibi”, cehennem çukuru, yerin yedi kat altı” gibi birçok benzetme kullanılırken, iyi olan için “gökyüzünde, bulutların üzerinde, büyük bir dağın üzerinde, cennetin en üst katında” şeklinde belirteçler kullanılmaktadır. Herhangi bir mitolojik metin veya edebi eserde yaşanan iyi veya kötü hadiseler bizlere o dönemde yaşamış insanların olaylar karşısındaki ruh halleri ile ilgili bilgiler vermektedir. Orestes’in maruz kaldığı trajik olayın onun üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu ve O’nu içinden

⁸³ Cevat Şakir Kabaağaçlı, *Gençlik Denizlerde, Halikarnas Balıkçısı*, Bütün Eserleri 12, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003.

⁸⁴ Kathleen Sears, *Mitoloji 101: Eski Yunan ve Roma Mitolojisi Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey*, (Çev; Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2018.

⁸⁵ Güngör & Atılğan, 2020.

⁸⁶ Kazar, 2020, 77.

ıkılmaz bir travmaya nasıl sürüklediğini yukarıdaki dizelerde rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Bütün bu açıklama ve yorumlamalardan sonra eserde geçen mitolojik olayların, dođauсті anlatımların veya mısraların arasına gizlenen yaklaşımların, aslında ne denli önemli oldukları ve sadece hayal ürünü olmadıkları gözler önüne serilmektedir. Bu ve benzeri yorumlamalar sayesinde geçmişte yaşılan hadiselerin insan ve toplum üzerindeki etkileri açığa çıkarılabilir ve aynı zamanda gelecek için öngörüde bulunulabilir. Eserdeki kadın kahraman Iphigenie'nin hümanist duruşu, dürüstlüğü simgeler nitelikteki yaşıntısı, yaşıdığı olayların üstesinden gelebilmek için vermiş olduğu mücadele, kadınların gemiştten süre gelen sorunlarına mitolojik bir yaklaşımla ışık tutması yönüyle büyük bir öneme sahiptir.

SONUÇ

Tezimizin konusu olan Johann Wolfgang von Goethe'nin *Iphigenie Tauris*'te isimli eserini incelediğimizde yazarın akli ve mantığı ön planda tuttuğu, insani duyguları eserdeki karakterlere büyük bir özenle giydirerek sunduğu ilk göze çarpan özellikler olarak görünmektedir. Ayrıca yazar eseri güçlendirmek ve esere derinlik katmak için mitolojik unsurları oldukça ustaca ve yerinde kullanarak insanlara yaşadıkları ne olursa olsun dürüstlük, adalet, iyi, erdemli insan olmanın önemli olduğunu vurgulamıştır. Eser beş perdeden oluşmakta ve her perde de karakterler ölçülü bir konuşma tarzıyla karşılıklı diyaloglar kurarken, yazar kendi fikirlerini kimi zaman insanüstü olaylarla kimi zaman da gerçek hayattan alınmışçasına güzel bir sunumla anlatmaktadır.

Yazar eserdeki ana karakterlerden biri olan Iphigenie'yi oldukça güçlü bir kişilik olarak karşımıza çıkarmaktadır. Asla doğru bildiğinden ödün vermeyen, gerçekten sabırlı, zeki ve oldukça insancıl bir kadın karakter olarak görülmektedir. Bu karaktere ait özellikler daha çok bireyi teşvik edici, özgürlükçü, insan refahını önemseyen yapısıyla kendi içinde seküler bir hareket olarak tanımlanabilir. Ayrıca bütün bu özelliklerin kadın bir karakterde bir araya gelmesi de tesadüf olarak düşünülmemelidir. Iphigenie, eser boyunca oldukça büyük sıkıntılar yaşamakta, belki de özlem duygusunu en derin haliyle bizlere sunmaktadır. Ancak ne olursa olsun hiçbir zaman çektiği sıkıntılardan isyan edip de doğruluğundan, dürüstlüğünden ödün vermemiştir. Goethe bu tavrıyla ataerkil toplum yapısından farklı olarak bizlere hem aklın hem de kalbin egemen olduğu ideal insan modelini göstermektedir.

Eserde dikkatimizi çeken başka bir konu ise dünya üzerinde yaşayan toplumların farklı bakış açıları içerisinde “*ben duygusu*” ile ön plana çıkmaya çalışmaları ve kendilerini bu yönde tanımlamalarıdır. Örneğin Agememnon Antik Yunanı yani batı toplumunu temsil ederken, Kral Thoas ise doğu toplumu olan Tauris'i yani Karadeniz bölgesini (Kırım yakınları) temsil etmektedir. Bu dönemde bile doğu toplumu barbarlığı, geri kalmışlığı çağrıştırırken, batı toplumu ise medeniyeti çağrıştırmaktadır. Oysa gelin görün ki yazarın kaleminden dökülenler gerçeği bizlere çok daha farklı anlatmaktadır. Agememnon hatalarının bedelini kızı Iphigenie'yi gözünü kırpmadan

kurban ederek ödemek istemekte, karısı yasak bir aşk hikâyesi ile içindeki hırs ve kin duygusunu köreltmektedir. Diğer taraftan Tauris'te adaya ilk kez ayak basan yabancılar kurban edilmekte ve burada yaşayan insanlar barbar olarak tanımlanmaktadır. Açıkçası dünyanın doğusu ya da batısının birbirinden farklı olmadıklarını bu eserde görmek olanaklıdır. Toplumlar birbirlerini nasıl görmek isterlerse öyle dile getirirler. Oysa insanoğlundan beklenen medeni ve insancıl olana bunun yanında güzel olana odaklanmasıdır.

Goethe eserinde anlatmak istediklerini mitolojik unsurlarla birleştirerek vermeye çalışmıştır. Bizde üç bölümden oluşan tezimizde eserdeki mitolojik unsurları tespit edip ortaya çıkartmaya çalıştık ve ayrıca yazarın yaşamına ve eserlerine değindik. Özellikle eser bir bütün olarak düşünüldüğünde; toplumsal barış için hayatın akışı içerisinde kurallarla örülü büyük bir düzenin işlemesi gerektiği, bireysel olarak yapılan hataların hem bireyi hem de toplumu olumsuz yönde etkilediği fikri açıkça görülmektedir. Birey olarak bir sorunun üstesinden gelmek için çaba harcadığımızda, istenmeyen bir durumdan kurtulmak için arayış içerisinde olduğumuzda sabırla, aşama aşama ilerleyerek, kırmadan, dökmeden, dürüstlükten ödün vermeden mücadele edilmesi gerekir. Yazar hikâyeyi kendi isteği doğrultusunda mutlu sonla bitirerek insanlara ideal insan özellikleriyle mücadele edildiğinde neler yaşadığını açıkça göstermiştir.

Eserden yola çıkarak insanın kaderinde yaşayacaklarının kendi çabasına dayandığı gerçeğine ulaşılabilir. Ancak her zaman kibir bizlere içinden çıkılmaz bir yola sürükleyecek tuzaklar kurmaktadır. Her ne yaşarsak yaşayalım bizim için değerli olan tezimizin temel karakteri Iphigenie'nin yaptığı gibi yürüdüğümüz yolda, yalandan, kibirden uzak, dürüst ve örnek bir birey olmaktır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Johann Wolfgang von Goethe'nin *Iphigenie Tauris'te* eseri kapsamında eğitilmiş, erdemli ideal insanın, tam zıttı olan insan karakterleriyle olan çatışmaları, bu bağlamda hümanizm kavramının irdelenmesi yapılmıştır. Ayrıca eserde Tantalid laneti, Elektra kompleksi, anne katili Orestes gibi temel mitolojik izlekler ve karakterler günümüzden etkiler barındıracak bir vizyon ile sunulmuştur.

KAYNAKLAR

BİRİNCİL KAYNAKÇALAR

- Goethe, Johan Wolfgang, *Iphigenie auf Tauris: ein Schauspiel*. Reclam, Stuttgart, 1980.
- Goethe, Johan Wolfgang., *Iphigenia Tauris'te*, (Çev.: Mehtap Kazar), İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2020.

İKİNCİL KAYNAKÇALAR

- Açıkgöz, Sedef, *Johann Wolfgang Von Goethe'nin 'Gönül Yakınlıkları' eseri İle Mehmet Rauf'un Eylül Eserinin Evklilik Sorunsalı Ekseninde Karşılaştırmalı İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2019.
- Aktaş, Şerif, "Edebî Metin ve Özellikleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15 (39), 2009, 187-200. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2878/39638>.
- Akyıldız Ercan, Cemile, "Germen Mitolojisinde Yaratılış". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 2014, 121-132.
- Arpaguş, Hatice, "Mitoloji, Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Kültürel Miras", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), 2003, 5-24.
- Aslan, Ferhat, "Halk Bilimsel Bir Terim Olarak "Efsane" Üzerine Bazı Dikteler", *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (23), 2012, 82-90.
- Aydın, Y. & Öğretmen Aslan, S. (2022). "Geleneksel Eril Aktarımdan Modern Kadın Yazınına: Christa Wolf'un Cassandra Alımlaması - Bir karşı okuma". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 589-609. DOI: 10.29000/rumelide.1105422.
- Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Doğu Batı Yayınları, 3. Basım, Ankara 2021.
- Aytmatov, Cengiz, *Kassandra Damgası*, (Çev.: Ahmet Pirverdioğlu), Elips Kitap, Ankara 2013.

- Baytekin, Binnaz, “Über die Migrantenliteratur”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Seri A-B (1), 1997, 46-55.
- Bredenbröker, Isabel, *Objekt, Bild und Schrift in Werken von Tracey Emin*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Freie Universität Berlin Fachbereich Philosophie und Geisteswissenschaften Peter Szondi-Institut, Berlin 2013.
- Brontë, Charlotte, *Jane Eyre*, Bantam Doubleday Dell Publishing Group, New York 1994.
- Buschmeier, Matthas, *Poesie Und Philologie in Der Goethe-Zeit. Studien Zum Verhältnis Der Literatur Mit Ihrer Wissenschaft Bd. 135*, Max Niemeyer, Tübingen 2008.
- Bülbül, Hatice, *Aiskhylos' Un “Oresteia” Üçlemesi Işığında Türkan Şoray'ın Yılanı Öldürseler Filmi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010.
- Canpolat, Tuğçe. "Sabahattin Ali'nin “İçimizdeki Şeytan” romanında Nietzsche ve Levinas gerilimi." (2019).
- Colette, Estin, *Yunan ve Roma Mitolojisi*, (Çev.: Musa Eran), TÜBİTAK, Ankara 2002.
- Costas Douzinas, “Humanity, military humanism and the new moral order”, *Economy and Society*, 32(2), 2003, 159-183, DOI: 10.1080/0308514032000073383.
- Dağabakan, Davut & Ercan, Cemile, Akyıldız, “Salt Akıl İnsanı Homo Faber'in Trajedisine Mitolojik Bir Yolculuk”. *Doğu Esintileri*, 1(14), 151-166.
- Degh, Linda, *Legend and Belief: Dialectics of A Folklore Genre*, Indiana University Press, Bloomington 2001.
- Delinger, Sara, *Aufbau und Funktion des Liebesdreiecks in Goethes Roman "Die Leiden des jungen Werther"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Josip Juraj Strossmayer University of Osijek. Faculty of Humanities and Social Sciences, Osijek 2019.
- Eckermann, Johan, Peter, *Yaşamının Son Yıllarında Goethe İle Konuşmalar*, (Çev.: Mahmure Kahraman), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

- Ercan, Cemile, Akyıldız, “Johann Wolfgang von Goethe’nin “Iphigenie Tauris’ de” Adlı Tragedyasının Çözümlemesi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 2019, 1481-1494.
- Erhat, Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1996.
- Erkurt, Gökhan, Şefik, & Hakan, Ş. E. N., ““Genç Werther’in Acıları” Romanındaki İzleklerle Toplumsal Değişimlere Etkisi Bağlamında JW von Goethe’nin Evrensel Kişiliği ve Edebi Dehası”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(4), 2022, 1444-1482.
- Euripides, *Eski Yunan Tragedyaları 6/ Elektra*, (Çev.:Yılmaz Onay), Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2008.
- Ferdinand Herrmann, *Symbolik in den Religion der Naturvölker* 9, Anton Hiersemann Verlag, Stuttgart 1961.
- Fink, Gerhard, *Antik Mitolojide Kim Kimdir*, (Çev.: Ümit Öztürk), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1997.
- Frisch, Max, *Homo faber: Ein Bericht*, 88. basım, Suhrkamp Verlag, Frankfurt Germany 1977.
- Gaier, Ulrich, (2010). “Helena, Then Hell: Faust as Review and Anticipation of Modern Times”. *Goethe Yearbook*, 17(1), 3-20.
- Geisenhanslüke, Achim, *Literatur und Wahrheit. Alte Fragen und neue Antworten. In Die Wahrheit in der Literatur*, Wilhelm Fink Verlag, Deutschland 2015.
- Gelehrte, F., *Anzeigen 1772. Goethe-Handbuch: Band 4, Teilband 1: Personen, Sachen, Begriffe A-K*, 301.
- Grant, Michael & Hazel, John, *Who's Who In Classical Mythology*, Routledge, London/New York 2005.
- Güngör, Aylin, & Atılgan, Şule, “Kültürel Anlatılardan Amazon Kadınları Mitlerine: Hareketli Çizgi Roman Uygulamaları”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (26), 2020, 441-466.
- Gürsel Aytaç, *Goethe ve Dünya Edebiyatı*, (1), Hece Yayınları, Ankara 2019, 12.

- Gürsel Aytaç, *Yeni Alman Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1983.
- Hamilton, John, T. “Aspects of Reception: Reading Goethe’s Iphigenie auf Tauris with Adorno, Fassbinder, and Jauss”, *Classical Receptions Journal*, 12(2), 2019, 129-148.
- Hesse, Hermann, *Unterm Rad, Text und Kommentar in Einem Band*, Suhrkamp Verlag, Almanya 2012.
- Högemann, Peter, “Das ionische Griechentum und seine altanatolische Umwelt im Spiegel Homers”. *Die Griechen und der Vordere Orient. Beiträge zum Kultur- und Regionskontakt zwischen Griechenland und dem Vorderen Orient im 1. Jahrtausend v. Chr.*, 2003, 1-24.
- İbraimov, Kalık, “Cengiz Aytmatov’un Sanatkârane Yaratıcılığında Mitolojik Motifler”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 2005, 365-374.
- İlkılıç, Süreyya, “Goethe-Hafız İlişkisi”, Nesrin Ab (Ed.), *Uluslararası Sosyal Bilimler Ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu (Usves) Tammetin Kitabı* (ss: 499-508), Asos Yayınevi, Elazığ 2020.
- Kabaağaçlı, Cevat, Şakir, *Gençlik Denizlerde, Halikarnas Balıkçısı, Bütün Eserleri 12*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2003.
- Kale, Nesrin, “Hümanizm”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25(2), 1992, 763-770.
- Khan, Mahrukh & Haider, Kamal, “Girl's First Love; Their Fathers: Freudian Theory Electra complex”. *In Research Journal of Language, Literature and Humanities, International Science Congress Association*, 2(11), 2015, 1-4
- Khan, Mahrukh, A., “Exploring Perspectives of Humanism”, *Dialogue*, 14(1), 2019, 30.
- Kiernan, Doris, *Existenziale Themen bei Max Frisch: Die Existenzialphilosophie Martin Heideggers in den Romanen “Stiller, Homo Faber” und “Mein Name sei Gantenbein”* (Vol. 73). Walter de Gruyter GmbH & Co KG, 2018.

- Koldaş, Arzu, *Melih Cevdet Anday'ın Kolları Bağlı Odysseus ve Göçebe Deniz'in Üstünde Adli Şiir Kitaplarında Mitolojik Unsurlar* (Master's Thesis), Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ). 2020
- Marlowe, Christopher, *Dr. Faustus*, 2. Basım, A&C Black, London 1996.
- Mircea, E., *Mitlerin Özellikleri*, (Çev.; Sema Rifat), Om Yayınevi, İstanbul 2001.
- Onural, Neşe, “Goethe'nin Faust'ta Yansıyan Kişiliği”, *Kurgu Dergisi*, 7(1), 1990, 333-345.
- Özdemir, Emin, *Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler- Yönelimler*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2013.
- Öztürk, Mahmut, “Öfke Kontrolünde Allah Ve Ahiret İnancının Etkisi (Habil-Kabil Örneği)”, *Diyanet İlmi Dergi*, 58(1), 2022, 33-60.
- Pelvanoğlu, Emrah, “Orpheus'un Arzusu: Tanpınar'ın Sembolist Estetiği Bağlamında Huzur İçin Bir Yakın Okuma Denemesi”, *Monograf*, (2), 2014, 235-247.
- Pierre, Grimal, *Yunan Mitolojisi*, (Çev.; Işık Ergüden), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2012.
- Polater, Deniz, “Elektra Kompleksi Bağlamında Psikanalitik Bir Okuma Denemesi: Babalar Ve Kızları”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 52, 2022, 163-180.
- Powell, Barry B., Bettina Reitz& Anja(Eds.), *Einführung in Die Klassische Mythologie*, JB Metzler, Stuttgart 2009.
- Powell, Barry. B., *Einführung In Die Klassische Mythologie*, Springer Verlag, Stuttgart 2016.
- Sagaert, Claudine, *Kadın Çirkinliğinin Tarihi*, (Çev.; Serdar Kenç), Maya Kitap, İstanbul 2017.
- Sakaoğlu, Saim, *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara Üniversitesi Basımevi 1980.
- Samet, Azap, “Ötelerden Ötelere Çağrı: Kassandra Damgası Romanında Yapı ve İzlek”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (50), 2013, 91-102.

- Sears, Kathleen, *Mitoloji 101: Eski Yunan ve Roma Mitolojisi Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey*, (Çev.; Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2018.
- Seehafer, Klaus, *Johann Wolfgang Goethe Mein Leben Ein Einzig Abenteuer: Biografie*, Aufbau Digital, 2013.
- Sivri, Medine, & Köylü, Işıl, “Karşılaştırmalı Edebiyat ve Mitoloji İlişkisi”. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, (2), 185-207.
- Sophokles, *Elektra*, (Çev.; Azra Erhat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Sophokles, *Elektra*, (Çev.; Azra Erhat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.
- Tanpınar, Ahmet, Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler* (Haz. Zeynep Kerman), (14. Baskı), Dergâh Yayınları, İstanbul 2020.
- Tanpınar, Ahmet, Hamdi, *Huzur*, (14), Dergah Yayınları, İstanbul 2005.
- Ulağı, Serhat, *Ötekinin Bilimine Giriş İmgebilim*, Motto Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2018.
- Yılar, Ömer, “Mit-Efsane ve Eğitim”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 2005, 383-392.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Hüseyin KEMER
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	24.08.2023